

STRIP

PRESSING

MAGAZIN ZA DEVETU UMETNOST

BROJ 4

Cena 90 din.

BRADA • TONI • MARKO • BOSNIĆ • DRAKULA • BOJAN • TICO
DŽUKA • JOVAN • NEBOJŠA • DIGL • ĐORĐE • SINIŠA • MILAN
BANE • SHAN-DOO • PRLE • VLADA • VANJA • MILOŠ • BAČIĆ

SADRŽAJ

STRIP PRESSING

magazin za devetu umetnost

IZDAVAČ STUDENTSKI
INFORMATIVNO
IZDAVAČKI
CENTAR
NIŠ

ZA IZDAVAČA Dobrivoje Ljubić

**GLAVNI I ODGOVORNI
UREDNIK PRESSINGA** Jugoslav Joković

UREDNICI IZDANJA Marko Stojanović
Dejan Stojiljković

LIKOVNI UREDNIK Zlatibor Stanković

PRIPREMA ZA ŠTAMPU Vladimir Vukašinović

ADRESA Šumatovačka bb,
18000 NIŠ

TELEFON 018/523-418

FAX 018/523-120

ŽIRO RAČUN 42500-678-5-22823

Ilustracija na naslovnoj strani:
Mirosljub MILUTINOVIĆ - Brada

PALI ANĐEO
PAKT SA IRVASIMA
Tekst: Marko STOJANOVIĆ
Crtež: Toni RADEV

PALI ANĐEO Ilustracija
Dragan BOSNIĆ

PALI ANĐEO
TRAKALICA
Tekst i crtež: Dejan VUJIĆ

RICK CARDET

Priča: Tihomir TIKULIN - Tico
Crtež: Goran SUDŽUKA

Strip kaiševi

Tihomir TIKULIN - Tico
Milisav BANKOVIĆ
Dušan CVETKOVIĆ

PROJDI VILO

Prema pesmi:
Zlatana STIPIŠIĆA - Gibonnija
Crtež: Goran SUDŽUKA

REVOLUCIJA

Tekst i crtež: Ivan PRLIĆ - Prle

Ilustracija

Jovan UKROPINA

VUČJI SOJ

Tekst i crtež: Vlada VESOVIĆ

MARKO KRALJEVIĆ I LJUTICA BOGDAN

Tekst i crtež: Nebojša PEJIĆ

Ilustracija

Dušan CVETKOVIĆ

KRAKOV, KRAKOV

NOVA LEGIJA

Scenario: Đorđe MILOSAVLJEVIĆ
Olovka: Siniša RADOVIĆ
Tuš: Milan JOVANOVIĆ

BUY, DRINK, OBEY

Tekst i crtež: Milisav BANKOVIĆ

013

Strip klasici: Spajdermen

U MREŽI ČOVEKA-PAUKA

Piše: Toma NEVEROV

IT'S ABOUT REMEMBERING SOMEONE WHO WAS SO IMPORTANT TO ME I WAS GOING TO SPEND THE REST OF MY LIFE WITH HER

I DON'T KNOW THAT HEART SHE WOULD ONLY GET TO SPEND THE REST OF HER LIFE WITH ME

020

Intervju: Goran SUDŽUKA

DON'T GIVE UP THE FIGHT

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

WRITERS NEVER LEARN.

HOWEVER MANY TIMES WE PICK UP AND LOSE THE PLOT, THERE'S ALWAYS ANOTHER VIRGIN PAGE TO SEDUCE US INTO BELIEVING THAT WE CAN START OVER.

036

Intervju: Endi DIGL (Andy DIGGLE)

MOZAK U AKCIJI

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

MAY

ONCE WE CAN PROVE WHAT THAT LITTLE NUMBER'S UP TO, WE'VE GOT THE AGENCY BY THE BELLS. THEY'RE SO MUCH AS THINK OF A SHITTY JOKE, WE RUN FOR TO THE BACKLOG!

057

Sten LI (Stan LEE)

STEN(li) LI(ber) - PRVA SCENARISTIČKO-UREDNIČKA ZVEZDA

Piše: Toma NEVEROV

AS FLASHBACK BEGINS, LET'S GO BACK TO THE START OF THE MAN WHO CAN READ YOUR THOUGHTS

YOU'RE TAPPING INTO THE POWER OF THE MIGHTY MINDS! MAKE ALL THE MIGHTY MINDS! A FEW YEARS BEFORE THE BU THE F-HEAR AND ALL OUR OTHER SUPER-DOGS SOF STARTED --

-- THEN WHIP IN THE NAME OF REVENGE! BEARS ARE WE DOING IN POLAND, POLAND! WHIP BACK IN MAY!

WILL BEAD ON EYES -- AND ALL HIS BEING CLEAN!

071

Strip fenomeni: Sendmen

SANOVNIK

Piše: Vanja MIŠKOVIĆ

UVODNIK

Kada sam negde krajem prošle godine prvi put imao prilike da slušam Đibonijev album naizgled čudnog imena "Mirakul" bio sam zapanjen produkcijom (koja je na svetskom nivou), kvalitetom pesama (koje je više nego natprosečan) i njihovom mediteranskom poetikom (koja prosto opčinjava), kao i spisikom imena ljudi koji su album odsvirali. Zaista, malo ko bi se usudio da za bas deonice zaduži Pina Paladina (za neupućene, basista u bendu Erika Kleptona), da pozove Stingovog bubnjara Manu Kačea, a gitare poveri nikom drugom do Vlatku Stefanovskom. Nije to sve, na Đibonijevom remek-delu možete čuti i Vašingtonski gospel hor, dalmatinske klappe i neke hrvatske džezere čija imena ovdašnjoj publici ne znače puno, ali su u pitanju vrhunski muzičari... Već nakon prvog preslušavanja, shvatio sam da je "Mirakul" ubedljivo najbolji pop album napravljen na ovim našim prostorima (a i šire) u poslednjih dvadeset godina. Pesme kao što su "Libar", "Oprosti", "Ne odustajem", i naravno, naslovna "Mirakul", prave su zvučne novele i predstavljaju umetničko savršenstvo totalno netipično za "domaću" muzičku scenu.

Sad, pitate se, naravno, šta ova malena recenzija Đibonijevog albuma traži u uvodniku jednog strip magazina? To ćete saznati ako okrenete strane 26. i 27. i tamo pronađete strip raden prema jednoj starijoj Đibonijevoj pesmi "Projdi Vilo". Ovaj neobični spoj muzike i stripa samo govori koliko dve totalno različite umetnosti mogu, pa recimo, da se oslone jedna na drugu. Obiman intervju sa cenjenim autorom ovog stripa, Goranom Sudžukom, čeka vas na strani 20. a četiri table Rika Kardeta mu prethode počev od strane 16. Neću, naravno, reći da je SP ovim postao "internacionalan" ali ne treba kriti zadovoljstvo što se jedan etablirani autor našao između njegovih korica. Valja, svakako, pomenuti i povećani broj strana kao rezultat težnje da se objave i duži stripovi. Tako vas u ovom broju čeka kompletna epizoda serijala "Krakov, Krakov" realizovana od strane gospode Jovanovića, Radovića i Milosavljevića. Tu je i "Vučji soj" dobrog duha domaćeg stripa Vlade Vesovića, nove avanture Marka Kraljevića, neizbežni Luka Vranić u epizodama "Pakt sa irvasima" (Toni Radev u svom najboljem izdanju) i "Trakalica" (skroman ali vredan doprinos Dejana Vujića - Drakule), par ilustracija (među kojima treba izdvojiti onu Brade Milutinovića koja krase naslovnice i Bosnićevu na strani 10), kaišnih stripova i stripova od jedne table. Naravno, i ovaj broj je bogat tekstualnim prilozima, najviše se potrudio naš saradnik iz Londona Toma Neverov u svom eseju o Spajdermenu (rubrika "strip klasici") i priči o Stenu Liju. Tu je i intervju sa Endijem Diglom na četiri strane i rubrika "Strip fenomeni" u kojoj nam mladi beogradjanin Vanja Mišković objašnjava ko je i šta je u stvari Gejmenov "Sandman".

Dakle, u ovom četvrtom broju ima puno toga za pročitati i puno toga za pogledati... Šta nam još fali? Možda malo dobre muzike da ugođaj bude potpun.

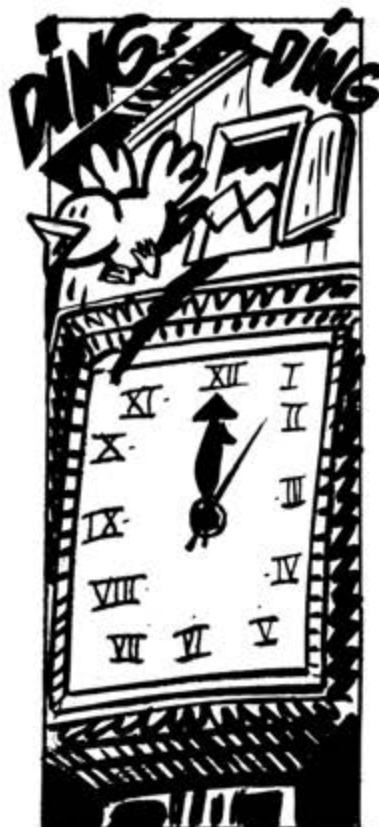
Preporučujem bilo šta od Đibonija.

Dejan **STOJILJKOVIĆ**

REKJAVIK,
21.12.2001.

DING
DING

HO HO, HO! NARAVNO
DA JESAM SINKO,
NARAVNO DA
JESAM!

10/14/2-

DOBAR TAJMING JE JEDINI NAČIN
DA SE OBAVLJA POSAO KAO STO JE
MOJ, A OSIM TOGA REKAO
BIH DA JE KOD
MENE TO VEĆ
ODAVNO PREŠLO
U TRA-
DICIJU!

MOJE
FOTOGRAFIJE?

MOJ
HONORAR?

ŽAO MI JE MOMAKA,
ALI NIJE TREBALO
DA ZAVLAČE SVOJE
PRSTICE U MOJU VREĆU.

AH,
AH.

ELFOVSKA PLATA BILA JE SASVIM
DOVOLJNA, REKAO BIH, NIJE BILU NUŽNO
DA KRIŠOM PRODAJU TANTIJAME I PRAVA
NA KORIŠĆENJE MOG LIKA BAŠ SVAKOJ
FIRMI SA ZAMAŠNIM RAČUNOM U BANCI!

PROFESIONALAC ZA KAKVIM
U OČUM NAŠEM, REKAO BIH
NEHLIJSKOM SVETU, VEĆ
ODAVNO POSTOJI
POTREBA.

ŽIVIMO STOTINAMA GODINA, A SA
NAMA I NAŠE RAZMIRICE... PUNO PO-
SLA ZA NEKOGA KO MOŽE DA IH BRZO I
EFIKASNO
OKONČA.

PRAVO DA TI KAŽEM, I SAM
RAZMIŠLJAM DA TE PONOVO
ANGAŽUJEM: IMA TU
JEDAN IRVAS ...

NE OBRAĆAJTE PAZNJU
NA NAS, MI SMO VAM SAMO
PONELI NOVOGODIŠNJI
POKLON.

?

UHAPŠENI STE.

ZAHTEVAM DA ZNAM PO KOM OSNOVI,
TO JE MOJE PRAVO!

NEPROPISSNO
PARKIRANJE
SANKI ...

...UZ
PODATAK
SITNE OPTUŽBE
PODSTREKIVANJA
NA UBISTVO.

KAKAV JE OVO NAČIN? NE MOŽETE MENE DA HARŠITE, JA SAM DUH BOŽICA!

A MI SMO OVDE U IME PEKAO BIH PODJEDNAKO MITOLOŠKE DUGE RUKA ZAKONA.

DEDA MRAZ, BOŽE BLAGI, SVET SE ODISTA IZBEZOBRADIO,

VIŠKI?

DOBRO ZNATE DA NE PUŠIM I NE PIJEM, GOSPODINE VRANIČU,

ISPRAVAN DO KRAJA, ZAR NE, PORSUME?

HM.

LIŠICE SU OD ČISTOG SREBRA, A TELFOVE SMO SPAKOVALI PO VAŠIM UPUTSTVIMA. ČINI SE DA JEDNA ČEKAJU DA SVEDOČE PROTIV SVOG BIVŠEG ŠEFA,

OBAVESTILI SMO BIRO ZA PARANORMALNA ISTRAŽIVANJA I ISPITIVANJA. BILI SU JAKO ZAINTERESOVANI, KOLIKO ZA DEDA MRAZA TOLIKO I ZA ELFOVE, BAS KAO I ŠTO STE REKU DA ĆE BITI.

CELA OVA ŠARADA SA "ČISTAČEM ZA ČUDOVISTA" JE NJIHOVA IDEJA - HTELI SU, NAVODNO, DA NA ČISTINU ISTERAJU NEKE VIKOVE.

MISLIM, JASNO MI JE ZAŠTO SU ME VRBOVALI "USAMLIJENI VAMPIR DALEKO OD DOMA SVOG, U LOŠIM ODNOSIMA SA SEKTOM I PODEBELIM SPISKOM VEĆ UKLONJENIH "NAKAZA" NE NALAZI SE SVAKI DAN.

TAKO JE NOVČANI STIMULANS BIO NEZANEMARLJIV - SAD KAD SU MI PRIHODI PALI NA NILU MORAM DA SE DOVELJAM KAKO ZNAM I UMEM - OVAJ SAM ZADATAK PRIHVAŦIO ISKLJUČIVO NA MOLBU GRUPE MOJH PRIJATELJA.

NOVAC I USLUGA ...
ZAR JE TO SVE?

PRETPOSTAVIJAM DA
BI TI NEGDE MOGAO
LUBELEŽITI I OSVETU
AKO BAŠ INSISTI-
RAŠ ...

OSVETU
?

MPA... NEŠTO SE NE SE-
CAM DA SAM VIBAO NJEGOJ
CRVENI HAJJETAK SVIH
ONIH NOVIH GODINA U
ŠUMADIJI KOJE SAM
PODEKIVAO BEZ OCA
S KRAJA PROŠLOG
VEKA ...

U SVAKOM
SLUČAJU,
IZGLED DA DA ČEŠ
IZ SVEGA OVOGA
IZVUČI UNAPRE-
DENJE DORSUME ...

NIJE TO JEDINO ŠTO ĆU
IZ OVOGA IZVUČI GOSPO-
DINE VRANICU.

JA JESAM VIBAO NJE-
GOJ CRVENI HAJJETAK
NAD REKLAMOM GO-
SPODINE VRANICU ...
A ZAHVALJUJUĆI VAMA
PRILIČNO SAM SI-
GURAN DA MOJI NE-
ČACI NEĆE MOĆI
OVE NOVE GO-
DINE DA KAZJU
ISTO.

JEDINO JE
PRAVO DA VI
SNOSITE TROŠAK
KUPOVINE NJIHOVH
POKLONA.

STVARNO SE
IZBEZOBRADIO
SVET.

A SAD
MOMCI, DA
VIDIMO ŠTA
VI MOŽETE DA
UCINITE ZA
MENE ...

PAKT SA IRVASIMA

SCENARIO: MARKO STOJANOVIĆ, GRTEŽ: TONI RADEV

7510.
25.07.02

TRAKALICA

DRAKULA 2003.

1973
+2002

VLADI, IN MEMORIAM

DNEVNIK LUKE VRANIĆA

BEOGRAD,
6. JUNA 1986. GODINE

SIGRAJ SE
TI PRVI!

"TE NOĆI SAM VODIO
JEDNU OD NAJTEŽIH
BITAKA U ŽIVOTU.
KADA SAM DOŠAO
KUĆI, ZATEKAO SAM
GA ODOMAĆENOG U
MOM KIMONU, SA
JEDNOM OD MOJIH
CIGARA U ZUBIMA.
ZAHTEVAO JE DA
IGRAMO MICE: ONAJ
KO IZGUBI MORAO JE
POBEDNIKU DA ISPUNI
JEDNU ŽELJU!"

"NASTOJAO SAM DA
OSTANEM 'LADAN KO
ŠPRICER, I POSLUŠAM
SAVET BOSPIDINA
TORE: KAD LOGIKA
OTKAŽE - OBIČAVAO
JE DA KAŽE - OSTAJE
TI SAMO LUKAVSTVO!"

"MEĐUTIM, DA BI
SE ON IZIGRAO,
POTREBNA JE PRAVA
MAJSTORIJA, A
VREME JE NEUMO-
LJIVO TEKLO..."

MICA!

EVO TI KURAC!
TRAKALICA!!!

HA, HA, HA!
DAJ ČAČI
SVOJU DUŠU!

"FACA KOJU SAM SLOŽIO MORALA JE
BITI OLIČENJE SUŠTE NEDUŽNOSTI..."

ŽAO MI JE, ALI
TO TI JEDINO NE
MOGU DATI, JER NE
PRIPADA MENI, VEĆ
ONOME KOJI JE SVE
STVORIO. ODNEĆE JE
ARHANĐELO MAČO-
NOSAC KADA BUDE
DOŠAO DA NAPLATI
MOJ DUG, TAKO
SE NEĆEMO
POGODITI!

MOŽDA BI
TI NOVČANA
PROTIVVREDNOST
VIŠE ODGOVARALA?
RECI MI SAMO, JEL
MORA KEŠ ILI PRIMAŠ
I ČEKOVE?

JEBEM TI
SUNCE VAMPIRSKO
!!!

I NEMOJ TOLIKO DA SE NERVIRAŠ,
DOBIĆEŠ ČIR. POZDRAVI SVOG
POSLODAVCA, I RECI MU DA ME
OSTAVI NA MIRU! DA, I NEMOJ
SLUČAJNO DA SI IZAŠAO KROZ
ZID, KAO ŠTO SU RADILI TVOJI
PRETHODNICI!

IZAĆI ĆU NA VRATA
KAO SAV NORMALAN
SVET...

Απα-
κρύα
2003

KRAJ EPIZODE

U MREŽI ČOVEKA-PAUKA

Da li je Neverovatni Čovek-Pauk prvi ukazao na zlu kob kloniranja? Zašto je do realizacije najuspešnijeg filma 2002. godine moralo da se čeka dve decenije? Kako to da je zaštitni znak izdavačke kuće MARVEL - pandan Diznijevom Mišu - uspešniji u kasnijim kreativnim interpretacijama od originalne?

Mnoge stvari u istoriji stripa desile su se zahvaljujući strategiji slučajnosti. Nekada najdetaljnije isplanirani poduhvati imaju katastrofalne kreativno-tržišne rezultate, dok nasumične improvizacije ostaju "za večnost". Vazda blagoljubivi živi čovekoliki MARVEL-ov zaštitni znak, scenarista-zabavljač i dovitljivi galamdžija Sten Li pamti zla vremena u američkom stripu tokom druge polovine 50-tih godina, nakon što je vizuelno-narativnu industriju u ekspanziji skoro sahranila haranga kongresnog pod-komiteta za anti-američku delatnost u sadejstvu sa makartizmom i elaboriranim anti-stripovskim pamfletom pop-psihijatra Fredrika Uertema pod nazivom "Zavodjenje nevinih"; stripovi nisu bili zabranjeni nego kastrirani, svedeni na konstantno cenzurisane jaslice neverovatnih stupidarija. Čuvši od svog ujaka i gazde u MARVEL-u - Martina Gudmena - alopojke kako konkurencija u DC-u ima uspeh sa svojom stripovskom ekipom "Američka liga pravde" i naređenje da smesta napravi pandan tome, Li se našao u pomalo neobranom grozdu: naime, "Ligu" su činili ujedinjeni junaci sakupljeni iz raznih DC-jevih naslova na čelu sa Supermenom, kojih je bilo mnogo, MNOGO više nego na Gudmenovom izdavačkom bunjištu. A da nevolja bude veća postarala se i činjenica da MARVEL nije imao ni jedan jedini super-herojski naslov u svojoj ergeli sumanuto iščašenih likova iz domena fantastike, uskopljenog "horora" koji se sada zvao "misterije"! Kako bilo da bilo, Ujka-Stanko je odložio svoju legendarnu okarinu u fijoku, ubacio novi list hartije u pisacu mašinu i zaigrao na kartu svoje bujne scenarističke mašte podgrejane vrelinom njegovog improvizatorskog dara. Tog oktobra 1961. godine sa crtašem Džekom Kerbijem slavodobitno je svetu ponudio "Najveći magazin na svetu - FANTASTIČNU ČETVORKU", bombastični serijal o grupi astronauta koji ozračeni u Zemljinoj orbiti jedva preživljavaju ateriranje, protiv svoje volje naglo "obogaćeni" super-moćima/prokletstvima: vođa ekspedicije Rid Ričards postaje rastegljiv i morfovanju sklon intelektualac, prijatelj mu pilot Ben Grim nakazni Stvor, devojka mu Su stiće umeće da postane nevidljiva telekinetičarka, a brat joj Džoni se pretvara u Ljudsku Baklju.

Uspeh prposnog naslova malog beznačajnog izdavača bio je neverovatan i Gudmen je Liju dao odobrenje da kao glavni (i jedini) scenarista te urednik (takođe jedini) bukvalno od tada radi šta hoće. Stanko je istoriju stripa i nekoliko drugih medija zadužio rafalom kreacija koje su zauvek ušle u srca čitalacke publike koja je sve više prestajala da bude pred-pubescentna, a sve više intelektualni krem studentarije koju je zahvatao sve slobodoljubiviji polet "ludih

sezdesetih". Pojavili su se magazini "Hulk", pa "Osvetnici", "X-Meni", "Moćni Tor", "Sab-Mariner" i mnogi drugi dok je malu tesnu redakciju u Empajer Stejt Bilingu u Nju Jorku pohodilo sve više crtačko-scenarističkih veterana - ali i poletaraca.

Rodila se Legenda koja i dan-danas traje, udaren je temelj izdavačkoj i multi-medijalnoj imperiji, a hiperbolama sklon Gudmenov nečak nazvao je ujakovu firmu nadimkom koji i danas opstaje - Kućom Ideja.

Jednog letnjeg dana 1963. godine u redakciji je sedeo sam Sten Li, razmišljajući o mogućnosti nabavke valjane perike - a pred neumitnošću ukidanja jednog strip-magazina čiji je sve manji tiraž zahtevao drastičnu meru. Magazin se zvao "Neverovatna fantazija za odrasle" (ne, deco - uprkos tom naslovu između korica se nisu nalazile bezbraštine!), a predmet Lijevo dokona gledanja u prazno postao je maleni pauk koji je u čošku predano pleo svoju mrežu. Gledajući zglavkara na delu, Sten je počeo da razmišlja... šta bi bilo kad bi čovek imao moć da puzi po zidovima, plete mrežu, izvodi sve ono što taj čudesni mali stvor može i ume? U roku od nekoliko minuta formirao mu se koncept novog kostimiranog heroja sa originalnim moćima, do tada nevidenim u stripu! No, njegov gazda nije smatrao da ideja ima izgleda za uspeh, štaviše tvrdio je da je sam pojam pauka ljudima odvratn i da je bolje da se koncentrises na sadržaj magazina koji se ukida svojim petnaestim brojem. Liju je sve odjednom bilo jasno - ako već treba da nekim sadržajem ispuni poslednji broj strip-časopisa, neka onda to bude poreklo paukolikog čoveka!

Tako je i bilo. No, za razliku od standardnog klišeja da glavni junak mora da bude odrasli muškarac, Sten je u prvi plan uveo žgoljavog trapavog srednoškolca, prezrenog i ismevanog u školi, usamljenog štrebera i siročića koga odgajaju tetka i teča. Svi koji su gledali prošlogodišnji Sem Rejmijev filmski spektakl (a to smo SVI mi, nije li tako???) znaju o čemu je reč: dečak u školskoj poseti laboratoriji dobija ujed radioaktivnog/genetski inženjerizovanog pauka, stiće neverovatan moć, bezuspešno pokušava da ih unovči, oholo propušta priliku da spreči pljačkaša u zlo delu i indirektno postaje odgovoran za tečinu smrt pošto razbojnik ubrzo postaje i ubica. Poražen, mladi Piter Parker uspeva da uhvati ubicu i spozna strahotnu lekciju kako Sa Velikim Moćima Ide I Velika Odgovornost. Storijska je objavljena, magazin ugasen i Spajder-Men zaboravljen, sve dok šest meseci kasnije nisu došli izvanredni izveštaji o prodaji petnaestog, poslednjeg broja "Adultne Fantazije"! MARVEL je ponovo imao u rukama best-seler! Narastajući super-herojski univerzum izdavača u ekspanziji dobio je novog super-stara koga su čitaoci zavoleli svesrdno, najviše od svih heroja koje su im nudili kiosci.

Po mnogima, za uspeh stripa je uz Lija, istančanog scenarističkog sluha za moderan urbani sleng, najzaslužniji Stiv Ditko, vazda preceñivani crtač mahom horor-naslova, grubog poteza i krajnje problematične naravi. Li nije krio da su njih dvojica ko-kreatori, no Ditko je izgleda težio da sebi dodeli primarniju rolu nego što ju je zasluživao... kako bilo, posle par godina se povukao i ostavio Stena na cedilu!

No, Ujka-Stanko ne bi bio ono što jeste da nije imao keca u rukavu, u obličju starog drugara Džonija Romite koji se posle godina protraćenih na ljubavnim stripovima našao na svome sa stripom "Derdevil" koga je nasledio od Džeka Kerbija i Volija Vuda i u čijoj se jednoj epizodi slepom maskiranom heroju suprodstavlja i Čovek-Pauk. Na toj epizodi je Romita ne znajući položio ispit za naslednika Stiva Ditkoa na upravo upražnjenom crtačkom mestu za MARVEL-ov noseći strip-serijal i već ustoličeni zaštitni znak. Nevoljno je prihvatio crtanje stripa koji će zauvek obeležiti i njega i njegovog mladeg sina, Džonija Juniora, nikada ne

prestajući sa žaljenjem za "Derdevilom" koji je otišao na crtače stolove nekih drugih veterana.

Spajder-Mena je krasio jedan novi element koji nije postojao u drugim stripovima - uvođenje "pojunačenih" elemenata "sapunske opere", dramaturgije koja je krasila najpopularnije serijske produkte na televiziji. Uvedeni su originalni antagonisti, nekoliko ljubavnih motiva i iznad svega realno opisan svet srednje škole, koledža i redakcije njujorskog dnevnog lista "Dejli Bjugl" sa kojim Piter saraduje kao foto-reporter, radeći za fenomenalno realističnu spodobu od urednika Džonu Dž. Džemsona, koga je Sten Li modelovao prema samom sebi! Uz akcione sekvence zbog kojih ceo žanr super-herojskih stripova zapravo i postoji, pojavljuju se i ne manje interesantni detalji koji se prepliću sa glavnim tokovima, stvarajući čitav lavirint pod-tokova koje čine Piterov odnos sa okolinom - najboljim drugarom Herijem Ozbornom čiji je otac Norman tehnolog, biznismen i u tajnosti Paukov ljuti neprijatelj Zelena Utvara, zatim simpatija Meri Džejn Uotson koja postaje Herijeva devojka, dok Piter postaje momak prelepe Gven Stejsi čiji otac, policijski kapetan, sve vreme zna da je Piter - Čovek-Pauk i koji tu tajnu nosi u grob, pre nego što Utvara na Piterove oči na bruklinskom mostu ne izazove Gveninu pogibiju, potom svoju smrt u obračunu sa Piterom čiji je identitet saznao tokom jednog od ranijih sukoba i Meri Džejnin rastanak sa Herijem kako bi postala ubrzo Piterova devojka i zatim supruge, dok je Heri saznavao ko mu je i šta bio otac postao - nova Zelena Utvara!

I to je samo bio vrh ledenog brega! Nećemo ovom prilikom pominjati neuspešnu ljubavnu vezu Parkera sa Beti Brent, redakcijskom sekretaricom suludog Dž. Dž. Džemsona, čiji je sin postao Spajder-Menov neprijatelj Vukodlak, ili školskog grubijana Fleša Tomsona koji se divi Spajder-Menu a uživa da kinji Parkera, ne znajući za njegov paukoliki "alter-ego". Sve vreme kao "dosadni dobri duh" oko Pitera lebdi i obigrava njegova tetka, predobra i do iritiranja naivna Mej Parker, koja se u jednoj epizodi čak udaje za njegovog smrtnog neprijatelja Doktora Oktopusu i zbog koje su se

čitaoci podelili na dva tabora: jedan je zahtevao da nestane iz stripa nakon smrti, dok su drugi tražili njen ostanak. Njena uloga nije bila samo da iritira; mnogo važniji je bio njen status Piterovog emotivnog uravnoteženja i razloga da se ne zanesu u svom super-junačenju, imajući odgovornost nad tom predobrom staricom krhkom zdravlja i srca sa bezgraničnim zalihama ljubavi za sina svoje pokojne sestre.

Romita je vremenom postao umetnički direktor, sa sve manje prostora za crtanje. Na stripu su se smenjivali kasnih šezdesetih i tokom sedamdesetih godina Džon Bjustema, Gil Kejn, Džim Muni, Ros Endru i Majk Esposito i mnogi drugi. Romita je početkom 80-tih bio prvi crtač novinske dnevne verzije stripa u kaiševima koji i dan-danas izlazi zahvaljujući King Fičers Sindikejtu, ali je ubrzo predao "stafetu" Fredu Kidi, slavnom crtaču Flaša Gordona Denu Beriju i drugima, da bi se danas kao crtač ustalio Leri Liber, mladi brat stalnog scenariste Stena Lija.

Krajem šezdesetih je MARVEL imao problematične pokušaje sa crtanofilmskim adaptacijama svojih najpopularnijih naslova; realizacija je manje-više bila katastrofalna, sa zumiranjem i mrdanjem/trešenjem kadrova iz stripa. Ali, za Spajder-Mena je obezbeđen nešto bolji tretman: njegovu crtanu seriju je realizovao njujorski Teritunz-studio, dok je reditelj i glavni animator bio uskoro slavni Ralf Baksi. Do danas je ostala u kiseloj uspomeni naslovna pesmica koja može da se čuje pred kraj odjavne špice najnovijeg spektakularnog Rejmijevog filma: Spider-Man, Spider-Man, Does Whatever Spider Can... Nekako gnusno, a opet dirljivo.

Krajem sedamdesetih je na TV-ekrane dosla mlitava igrana verzija stripa o Pauku, u tumačenju antipatičnog Nika "kuvana noga" Hemonda, čije smo neke epizode spojene u dugometražne celine i mi, gledaoci iz negdašnje SFRJ mogli da vidimo u bioskopima zahvaljujući uvozniku "Makedonija film". Skromni potpisnik ovog tekstuljka ne može da se seti baš svih scenarista koji su radili na stripu tog vremena, ali pamt naslove paučinastih filmova koji su nas zapljusnuli tada: "Čovek-Pajak", "Povratak na Čovekot-Pajak" i "Osveta na Čovekot-Pajak". Kada smo 1989. dobili Treći kanal i priliku da pratimo povremeno britanski Sky-One, mogli smo da se do mile volje osećamo neprijatno gledajući epizode te igrane serije gde se nije znalo šta je gore: sumanuto kastrirani scenariji, bljutava gluma, invalidna režija ili sramotna gluma - a sve sa odurnim efektima i najgrdnijom muzikom koja može da se zamisli. Uprkos tome, kada je 90-tih lansirana nova, solidna animirana TV-serija "Spajder-Men", iz nekog razloga je Piteru Parkeru dat Hemondov lik!? U svakom slučaju, rezultat je bio podnošljiviji od predašnjeg igranog "dostignuća".

Godine su prolazile, Čoveku Pauku nisu mogli da naude ni lošiji scenariji niti povremeni kreativni padovi i nesuvisla rešenja poput nastojanja da mu se dodeli "Spajder-auto", smešno vozilo po ugledu na Betmenov Bet-Mobil. Čak je nečija bolesna mašta smislila i glupavi detalj, da se Pauk sam najavljuje svetlosnom projekcijom svog lika na okolne zidove iz projektoru na pojasu kostima! Bet-signal je dozivao čoveka-šišmiša kad je neophodan, stoga je ovaj nesuvisli detalj u Paukovom arsenalu uskoro eliminisan i - zaboravljen.

Spajder-Menovi protivnici su bili razni: lovac Krejven, Lešinar, Dr. Oktopus, Utvara, Lizard... sa svakim je izlazio na kraj, sa nekima teže, a sa nekima skoro nikako. Na opšte iznenađenje, ispada da mu je umesto jezivog Lizarda (Guštera) zamalo glave došao jedan od najgorih dustabarnija sa kojima se ikad sreo - Šakal, za koga se tek 90-tih saznalo da je zapravo POBEDIO Pauka i NAČINIO NJEGOVOG KLONA koji će potom uneti u ceo strip-serijal nepodnošljivu zabunu jer se nije znalo ko je "pravi" - Piter Parker ili Ben Rajli, "pljunuta" Piterova kopija i kasniji "Skerletni Pauk" koji je ubrzo preminuo. Ta epizoda je ostala u gorkom sećanju, stoga danas niko u MARVEL-u ne voli da je se seća. Sasvim je druga priča sa otkrićem posle više od 30 godina da je Norman Ozborn - originalna Zelena Utvara - zapravo sve vreme bio živ (!!!) i da je "iz pozadine" vukao poteze sa ciljem da Parkeru smrsi konce od paučine. Njegov sin i naslednik Utvarinog letećeg glajdera - Heri - do daljnjeg je počivši.

Jedan detalj iz 80-tih posebno privlači pažnju: velika strategijska i reklamna kampanja za maksu-seriju "Tajni ratovi" koja je bila tipična za MARVEL u to vreme. Naime, tadašnji glodur Džim Suter - koji je nasledio Ujka-Stanka koji se odselio u Holivud iz Nju Jorka sa novom tip-top perikom prepustivši mladom dugaljiji-pripravniku za upravnika konc-logora kormilo kompanije koju je od ujaka preuzeo početkom 70-tih - napravio je jedan od svojih scenarističkih izleta, napisavši sumanutu storiju o svemirskom entitetu koji kidnapuje sve videne heroje sa planete Zemlje i šalje ih na negostoljubivi daleki svet gde ih napuđa jedne na druge da se do besvesti biju. Nikakav motiv, nikakvo objašnjenje, postavka premise - rečju ništa. Samo ideja da se super-heroji mlata, a sve to crtački da uobliču srpski zemljak, olovkar Majk Zek, sa tušerom Džonom Betijem. Prava istina jeste spoznaja da je

BECAUSE UNDERSTANDING IS THE ONLY THING THAT MAY HELP YOU SURVIVE WHAT'S COMING.

AND THAT'S AN awfully big MAY, P.

Suter napravio dogovor o saradnji sa kompanijom za proizvodnju figurica-igračaka MATEL i ceo serijal je zapravo bio džinovska reklama u formi stripa sa 12 epizoda rastegnutih na godinu dana. Indikativan detalj je otkriće da je u tom serijalu čovekoliki pauk po prvi put dobio drugačiji kostim od onog crveno-plavog sa mrežastim motivom u kojem ga je dizajnirao Ditko; ovom prilikom nas mrežopletni junosja je paradiroao u skroz crnom trikou, samo sa belim ocima i belom stilizacijom pauka na grudima i ledima. Prilično traljavo objašnjenje kojim je u stripu propraćena promena garderobe (vanzemaljski poklon zemaljskom šampionu) imalo je prilično praktičnu pozadinu: u ta "daleka vremena" nije postojala tehnološka mogućnost da se masovnom serijskom proizvodnjom realizuje kvalitetna skulptorska produkcija prilično detaljnog i kompleksnog kostima sa svim detaljima, pa je zato sve simplifikovano problematičnim "objašnjenjem" u stripu. Kostim je ostao u upotrebi čak i nakon uspešnog povratka kući pošto su "tajni ratovi" završeni - ali ne zadugo. Da bi nekako motivisali Piterovu odluku da se mane crnog trikoa i vrati svom starom imidžu, kreatori su smislili "štos" sa otkrićem da je crni kostim, u stvari, ŽIVI ORGANIZAM! Parazit koji podlo i sa zadnjim namerama izigrava odelo, a u stvari radi na izmeni naravi svog nosioca i preuzimanju kontrole nad njegovim umom! Pošto nikako nije mogao da se rastosilja neželjene garderobe, Piter otkriva da je ista alergična na jake zvukove, stoga se penje na toranj crkve i zvonjavom se oslobada napasti, vrativši se svom znanom kostimu.

Krajem te dekade MARVEL-u se priključio dosadni, navalentni i prepotentni ambiciozni mladac po imenu Tod MekFarlin, kolekcionar sportske opreme koji se zainteresovao za stripove sa 18 godina kad je video kako na njihovoj preprodaji može da se zaradi solidna para - i još solidnija na crtanju! Ma koliko to neverovatno zvučalo, MekFarlin je primljen kao crtač iako prilično neuk zbog upornosti - nakon 18 pokušaja redakcija ga je prihvatila, samo da već jednom prestane sa dosađivanjem! Ono što niko nije očekivao jeste Todova nevidena popularnost kod čitalaca, zahvaljujući kojima je svaki strip u MekFarlinovoj obradi krenuo ka tiražnoj stratosferi, a Spajder-Men je prešao milion prodatih mesečnih primeraka! Teško je shvatljivo kako i zašto je publika volela njegov rogbatni crtački stil i skoro polupismeni scenaristički pristup. Istoriju stripa je zadužio ne samo milionskim tiražima već i ingenioznim zahvatom - kreirao je Venoma, novog Paukovog neprijatelja, čudovišnu mutaciju nastalu spojem vanzemaljskog crnog kostimskog parazita sa Parkerovim novinarskim kolegom Edijem Brokom, zavidljivcem preke naravi što rezultira perfektnom simbiozom. Nastaje grozomorno, jezivo zubato čudovište predugačkog jezika - a sa moćima svog protivnika! Uspeh je bio fenomenalan, tako da je po sličnom principu od "otpadaka" simbiotskog stvorenja u spoju sa manijakalnim ubicom Kletusom Kesidijem kreiran Karnidž - još gora spodoba zbog koje su se Venom i Pauk - smrtni neprijatelji - morali ujediniti e da bi ga savladali i spasli svet od najgore zamislive pošasti.

Postavši milioner, mladi MekFarlin je sa nekolicinom kolega osnovao kompaniju "Imid" pošto su prethodno napustili MARVEL. Spajder-Mena je crtalo se promenljivim uspehom nekoliko ilustratora, među kojima se ističu Mark Begli, Sal Bjusema (jeste, Džonov brat), Aleks Sejvijk, Džon Mek Rja, Ric Bakler, Džon Bern, Dankan Fegredo... i jedno poznato ime: Džon Romita Mladi, uz oca mu verovatno najbolji crtač koji je ikada oblikovao ovaj lik. Na njemu je i danas, uz briljantnog televizijskog i stripovskog scenaristu po imenu Džo Majkl Stracinski. Najistaknutiji pisci koji su se oprobali na scenarijima bili su Dejvid Miselini, Roj Tomas, Džeri Konvej, Piter Dejvid, Greg Rjuka, Piter Miligen, Gart Enis i mnogi drugi.

Preko dve decenije trajao je zamršeni sudski spor oko toga koji holivudski studio ima autorska prava na grandioznu filmsku adaptaciju ovog popularnog stripa. Nekada je kopirajt bio u posedu malog agresivnog izraelsko-američkog studija "Kenon" poznatog po nindža-filmovima koji danas više ne postoji. Jedno vreme je izgledalo da će studio "Kerolko" čuven po filmovima o Terminatoru da realizuje taj projekat - čak je i gazda kompanije Džejs Kameron napisao, kažu, briljantni "skriptment" (mešavinu tritmenta i scenarija/skripta) ali je sve palo u vodu kada mu je firma - bankrotirala. Nakon mučnog natezanja najzad je sudski do licence došao Soni koji je na naše oči ostvario briljantnu viziju scenariste Dejva Koupa i reditelja Sema Rejmija, sa Toubijem Megvajerom u paučinastom kostimu. Dok čitate ovaj tekst, drugi nastavak filmske sage o Piteru Parkeru i njegovoj spoznaji o odgovornostima koje slede posedovanje herojskih nadmoći se snima sa poznatom glumačkom ekipom, uz dodatak izvanrednog Alfreda Moline u ulozi tragičnog doktora Oktaviusa kome nesretni slučaj daruje robotske pipke i novo ime - Dr. Oktopus.

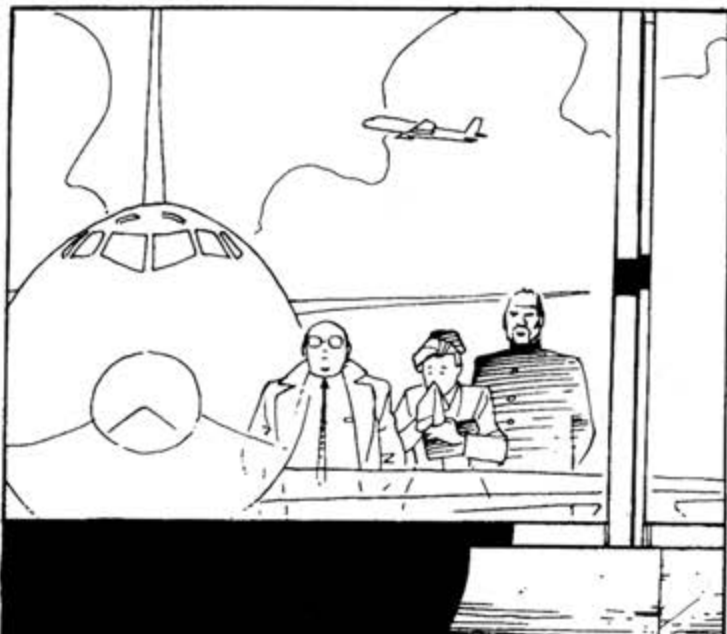
Grozno zamešateljstvo koje je ostalo na stripovskom bojnopolju ostavlja zbunjenost kod mnogih vernih čitalaca stripa "Spajder-Men" i nemoć novih da se valjano uključe u prekomplikovanu sagu nastalu kao plod mnogih [anti]kreativnih eksperimenata stvaralačkih timova željnih da ponove Ujka-Stankov uspeh. Umesto završavanja sage započete u prvoj polovini 60-tih i kretanja iznova odlučeno je da se ista pusti da nastavi sa svojim životom uz započinjanje od nule sa potpuno novim konceptom prilagodenim 21. veku i publici koja Pitera Parkera prvobitno upoznaje na bioskopskom platnu. Naslov je "Ultimativni Spajder-Men" a delo je novog direktora Bila Džemasa, scenariste Brajena Bendisa i znanog nam olovkara Marka Beglija, sa tušerom Artom Tiberom. Taj modernizovani "aerodinamični" Pauk možda se neće svideti tradicionalnim ljubiteljima svojom skoro "manga"-stilizacijom i agresivnom kompjuterskom obradom vizuelnih predložaka, ali kod mlađe publike neopterećene prekomplikovanim "stariim nasledem" ima popriličan uspeh. Ono što je vrlo značajno jeste činjenica da taj serijal spada u one koji su uspeali da se probiju van getoa modernih striparnica koje pohode samo strip-manijaci i da se nade na policama "običnih" knjižara. U tom serijalu Piter je mladi student koji Meri Džejn vrlo brzo otkriva ko je i šta je. Teča-Ben ima znatno prošireniju ulogu sem one da brzo strada a Piteru da motiv da postane pravdoljubivi maskirani borac, Gwen je i dalje živa i vrlo sposobna žustra devojka, a Norman Ozborn opaki preteći lik. Sve je prilagođeno modernom senzibilitetu i odiše živošću, poletom i ambicijom da, iako nezavisan "organizam" od stare standardne serije, sa istom nastavi da postoji u kreativnoj simbiozi, bez pretvaranja u nakaradnog kлона.

Ako je suditi prema sadašnjim okolnostima u kojima se nalazi ovaj strip, pred njim i nama - njegovom vernom publikom - je lepa papirno-elektronska i celuloidna budućnost.

...DON'T GIVE UP THE FIGHT

Zvanično: Goran SUDŽUKA rođen je 1969. u Zagrebu, gde je i završio Školu za primenjenu umjetnost i dizajn. 1989. počinje da radi u Zagreb-filmu kao animator, te objavljuje prve stripove i ilustracije. Autor je animiranog filma 'Paranoja' i plakata za Festival animiranog filma Zagreb '94. Stripove je objavljivao u gotovo svakoj strip reviji koja je izlazila u Hrvatskoj u devedesetima, najčešće sa Darkom Macanom kao scenaristom.

Zajedno sa realizovali nekoliko strip-serijala: Albert Butler, Saša, Svebor i Plamena. Za potonji, objavljivan u Modroj Lasti, nagrađen je za najbolji realističan strip na Festivalu stripa u Vinkovcima '97. 1999. na konkursu CRŠ-a dobiva treću nagradu za strip od jedne table. Iste godine počinje da radi za američkog izdavača DC Comics. Ta saradnja traje i danas, a najnoviji projekat koji crta nosi radni naziv Strangers i realizuje se po scenariju mlade scenarističke zvezde Bila Vilinghema što mu u startu garantuje pažnju medija i publike. Nezvanično: Džuka je savršeno opušten čovek sa obema nogama na zemlji, sa neverovatno visokim pragom tolerancije (znam to jer sam ga neverovatno dugo gnjavio raznoraznim pod pitanjima i molbama, i nijednom mi, pazi čuda, još nije otkinuo glavu) i psom ženskog roda po imenu Šon. Za sve ostalo, pa... Pročitajte intervju, za to i služi!

PRESSING: Posle par godina rada na Američkom tržištu, kako bi sumirao svoje utiske o svom radu na Američkom stripu?

GORAN SUDŽUKA: Kao vrlo ugodne. Moram napomenuti da govorim o radu na dva stripa (*Outlaw Nation* i *Lady Johanna Constantine.*), sa dva urednika (Karen Berger i Will Dennis) i sa dva scenarista (Jamie Delano i Andy Diggle). Tu prvenstveno mislim na međuljudske odnose. Svako od njih se odnosio sa uvažavanjem i respektom prema meni kao crtaču. Također, kad je u pitanju isplata honorara, prilično su profesionalni. Kad bi nesto zapelo, silno bi se ispričavali i nikad se nisam osjećao (za razliku od domaćih iskustava) ko da žicom tuđi novac, a ne moj koji sam zaradio. Loša strana je jedino što nemam nikakve kontrole nad kolorom i naslovnicama. Iako sam sa naslovnicama uglavnom bio zadovoljan, kolor na *Outlaw Nationu* je katastrofalan. Na *Johanni* je znatno bolji, ali i dalje nije ono što bi trebao biti. Ljudi u *Vertigo* se izgleda

furaju na to da neće 'flashy' kolor kakav imaju super-heroijski stripovi, nego 'moody' što rezultira time da su sve scene ujednačene u paleti boja koja tek povremeno odgovara sceni. Osim toga, smatram nepotrebnim silne sjene i sjenice (pogotovo one sa air-brush efektom, umjesto jasnog ruba) jer je moj crtež prilično detaljan i flah kolor bi puno bolje lego.

PRESSING: Da li je bilo razlike između onoga kako si mislio da će rad za *Vertigo* izgledati i onoga kako je zaista ispalo?

SUDŽUKA: Iz Eddyjevog (Edvin Biuković) i Esadovog (Esad Ribić) iskustva sam znao o stvarima gore pobrajanima. Ono što me iznenadilo je količina posla koju sam dobio. Šaljući svoje portfolije Axelu Alonsu (njihovom tadašnjem uredniku) nadao sam se kakvoj kratkoj priči u izdanjima (*Flinch*, *Wierd War Tales*) koje su tada izdavali, a kada su mi konačno ponudili angažman, bio je to mjesečni serijal (*ON*).

PRESSING: Kako je to raditi pod stalnim pritiskom rokova?

SUDŽUKA: Jebeno! Kada sam počeo raditi *ON* imao sam još dosta vremena jer smo krenuli godinu dana prije početka objavljivanja. Kada je serijal počeo izlaziti nisam više mogao stizati rokove i morao sam dio posla podijeliti (prvo sa Sebastijanom Čamagajevcem, poslije sa Goranom Parlovom). Na *Johanni* su rokovi bili taman da ne zabušavam nego da radim punim tempom.

PRESSING: Koja je uloga editora u procesu izrade sveske?

SUDŽUKA: Njegova prva uloga je da nađe odgovarajućeg crtača za scenario koji treba nacrtati. Hm, da. Prije toga urednik je taj koji scenaristi odobrava scenario. Od početne ideje do završenog scenarija. Nakon toga urednik je tu kao neka vrsta kontrolora, iako moram reći da se nisu puno petljali. Često su urednici posrednici između scenariste i crtača, ali ja volim surađivati sa scenaristom direktno, pa ša-

ljem crteže istovremeno i jednom i drugom. E-mail je tu ključna stvar. Također, urednik je taj koji komunicira sa koloristom i ilustratorom naslovnica, al kao što rekoh, mene se tu više ništa ne pita. Papirologijom (dakle i honorarima) najčešće se bave asistenti urednika.

PRESSING: *Kakva su tvoja iskustva sa editorima do sada? Da li je po tvom mišljenju editor od pomoći, ili više odmaže no što pomaže?*

SUDŽUKA: Rekao bih da odmaže, s obzirom da ja komuniciram direktno sa scenaristom. Međutim, oni su ti koji predstavljaju izdavača, dakle onog koji cijelu stvar financira, pa su i odgovorni za cijelu stvar. Iz toga i proizlaze njihove odluke pa ne bih bio prestrog prema njima. Pogotovo što se, kao što sam rekao, ne petljaju previše u moj dio posla.

PRESSING: *Možeš li za naše čitaoce da udeš u detalje procesa rada sa američkim izdavačem (Mislim naravno na ono: scenario dobijem od toga i tog uz te i te napomene, crtam na tome i tome, šaljem tome i tome, konačni izgled odobrava taj i taj...)*

SUDŽUKA: Ukratko; ja dobijem scenario za cijelu epizodu (22strane). Scenario je napisan u detalje, dakle tabla po tabla sa opisom svakog kadra i dijalozima. Prvu stvar koju ja radim je da prođem kroz cijeli scenario i napravim skice u kojima se vidi postavka table (veličina i kompozicija svakog kadra i položaj oblačica s tekstom). Te skice mejlom šaljem uredniku i scenaristu i to prvenstveno služi tome da budemo sigurni da smo se dobro razumjeli. Nikada se ne upuštam u mjenjanje samog scenarija ili dijaloga, ali ponekad promijenim postavku kadra, spojim dva u jedan ili jedan razbijem na dva. To je i prilika za eventualne prijedloge ili primjedbe od strane urednika i scenariste. Nakon toga nacrtam prvu polovicu (11 tabli) i ponovo šaljem njima dvojici. Pritom se ponekad predomislim u odnosu na ono što sam skicirao prije. Tu ponovo dolaze na red njihove eventualne primjedbe, iako vrlo rijetko. Nakon toga scenarista šalje finalnu verziju dijaloga koje upisuje Robert Solanović (sa kojim, na veliko zadovoljstvo surađujem na svim stripovima od '97. do sad). Zatim sve to lijepo potuširam i za svaki slučaj mejlam (iako tu više nema primjedbi), prije nego Fed-exom pošaljem originale u New York. Tu moj utjecaj na daljnji proces prestaje.

PRESSING: *Ne da je to nešto nenormalno važno, ali čitaoći (autori) obično vole da znaju ono na kom formatu crtaš, kojim priborom (četke, peru, koje četke, koja jera?)...*

SUDŽUKA: Format je oduvijek bio A3, tu negdje. Od DC-ja dobijam već gotove papire sa marginama

i bleedovima u blueprintu (kakve je imao i novosadski Dnevnik, koliko znam) sa standardnim američkim formatom 10x15 inča. Što se tuširanja tiče, u početku (na *Albertu*) sam isprobavo i pero i rapido-ograf, na koje bih onda brljo sjene kistom koji sam imao. *Svebor* i *Plamena*, *Saša* i *Avalon* su potuširane perom Conte Atome 1423 (ako to ikome išta znači) a crnu bih nanosio uglavnom samo plošno. To je funkcioniralo na *Saši* koju je kolorirao Igor Vilagoš, i *S&P*-u gdje su table imale po desetak kadrova u četiri pasice. *Avalon* je izgledala lijepo ali falio je kolor. Pravi problemi su nastali na *Outlaw Nationu*, gdje je kolor upropastio sve što sam radio. Kada se Parlov uključio u rad na serijalu upoznao me sa Winsor&Newton kistom serije 7. Tuširajući njegove olovke, pomalo sam prešao sa pera, doradenog kistom na tuširanje kistom, upotrebljavajući pero samo za detalje presitne za kist, ili kad bi mi odgovarala linija pera, a ne kista. *Johanna* je potuširana na isti način. Za ravne linije koristim Mitsubishijeve Uni-pin flomastere. Za crtanje već dugo koristim svijetloplavu drvenu boju, koju finiširam 0,5 tehničkom olovkom sa mekom (b) minom.

PRESSING: *Kad si početkom rada za američko tržište pričao o predstojećem radu rekao si da ne možeš pričati o planovima već o željama, a da njih ima mnogo. Koje su to želje bile, jesu li se ostvarile?*

SUDŽUKA: Nisu. Jer su se te želje uglavnom odnosile na rad sa scenaristima koji više ne rade za Vertigo (Alan Moore, Darko Macan, Garth Ennis). Neke koje se odnose na serijale koje bi volio raditi (Hellblazer) se još uvijek mogu ostvariti.

PRESSING: *Zašto bi želio da radiš na Hellblazeru? Jesi li fan serijala?*

SUDŽUKA: Pa ne znam da li bih se mogao nazvati fanom jer ga nisam oduvijek pratio. Prije dosta godina sam prvi put pročitao par epizoda od Ennisa i Dillona i ostao prilično zbunjen jer su mi bile van konteksta. Zatim sam čitao neke Azzarellove koje me se nisu posebno dojmile (iako su ih crtali Frusin i Corben). Tek sam ove godine od Jamiea dobio prve četiri knjige u britanskom (crno-bijelom) izdanju i shvatio kakav je to strip i koji je lik taj John Constantine. Svakako ću nabaviti i kasnije epizode, ali već sad mogu reći da je Constantine kao lik i serijal kao koncept nešto što mi je izuzetno blisko i interesantno za čitati i raditi.

PRESSING: *Gro onoga što si u Americi vezan je za ogranak kompanije DC Vertigo, koji se bavi stripovima za odrasle. Da li je u pitanju jednostavno sticaj okolnosti, ili postoje i neki drugi razlozi?*

SUDŽUKA: Prvi je razlog što je Eddy radio za njih,

pa sam bio u prilici poslati portfolio direktno uredniku. Drugi razlog je što su mi dali posao koji je trajao dvije i pol godine i odmah ponudili novi posao nakon toga. Treći je da me tamo tretiraju vrlo dobro i ne vjerujem da bi u bilo kojoj drugoj kući prošao bolje. Četvrti (ne najmanje važan) je da Vertigo izdaje vrstu stripova najbližu onima kakve volim raditi.

PRESSING: *Da li bi radio na superherojima ako bi ti to bilo ponuđeno?*

SUDŽUKA: Ne bih to odbio samo zato što su to superheroji, ali većina tih scenarija su katastrofalni. Druga stvar je što ja kao crtač nisam baš vrlo dinamičan, što je ipak za takvu vrstu stripa vrlo važno.

PRESSING: *Misliš da su scenariji superherojskih stripova i danas katastrofalni, uprkos tome što današnji američki scenaristički krem radi upravo na superherojima? Ovakvo, kad pomislim unazad, ne mogu da se setim nijednog boljeg scenariste koji ne piše superheroje, osim možda Majka Kerija (kome su ionako ruke pune posla sa Luciferom i Hellblazerom)...*

SUDŽUKA: Pa iskreno, malo sam toga čitao. Možda su to predrasude ili stvar afiniteta, ali ne vidim tu više puno manevarskog prostora za neki ozbiljni pomak, a prežvakavanje Millera me ne zanima. Još jednom, možda griješim dušu jer sam neobavješten ili nezainteresiran.

PRESSING: *Da li puno razmišljaš o stripovima koje radiš dok na njima radiš, ili je to sve ipak vremenom ipak preraslo u rutinu?*

SUDŽUKA: Razmišljam puno. Mislim da imam jos puno za naučiti, i nikad nisam skroz zadovoljan sa postignutim. Daleko je to od bilo kakve rutine. Zato i volim ovaj posao.

PRESSING: *Hm... Uz rizik da budem cepidlaka, o čemu konkretno najčešće razmišljaš dok radiš? Koji su to problemi koji te najviše zaokupljaju u tvom crtanju?*

SUDŽUKA: Razmišljam o gotovo svakom dijelu procesa kreiranja table i stripa u kompletu. Od story-tellinga, postavljanja kadrova, kompozicije, izraza lica i gestikulacije, atmosfere, autentičnosti. Mislim da je svaki od tih elemenata važan, ali je teško na sve odjednom obraćati pažnju, pogotovo crtajući iz dana u dan, sa rokovima koji ti dahću za vratom. Sa vremenom sam postao svjestan vlastitih ograničenja kao crtača, ali mislim da ih mogu nadoknaditi ostalim elementima na koje mnogi daleko talentiraniji crtači ne obraćaju pažnju. Upravo zato smatram da je Eddy bio jedan od najboljih strip autora. Iako fantastičan crtač, nije bio samodopadan, nije brljo stvari koje mu se ne daju crtati, a preko pola table raspalio neku scenu samo zato što će tu

tablu poslije prodat nekom fan-boyu na konvenciji. Sve je bilo podređeno jasnom pričanju priče, obogaćenom gomilom nijansi koje ćete uočiti možda tek kasnije, ali dodatno opisuju karaktere, situaciju ili potcrtavaju radnju.

PRESSING: Rad na stripu *Outlaw nation* si počeo sam, a kasnije je s tobom na tom stripu radio pravi mali tim hrvatskih crtača i tušera. Zašto?

SUDŽUKA: Zbog rokova na mjesečnom serijalu koje nisam mogao stizati.

PRESSING: Kakava je bila podjela posla između tebe, Gorana Parlova i Sebastijana Čamagajceva na ovom serijalu?

SUDŽUKA: Sa Sebastijanom sam počeo raditi od četvrte epizode, i njegova jedina uloga je bila da tušira moje olovke. Na žalost ja sam tada prolazio kroz vrlo loš period svog života, i nisam bio u stanju dati najbolje od sebe, a ni on se nije najbolje snašao tuširajući moje olovke u zadanom roku. Spas je stigao u liku i djelu Gorana Parlova. On je preuzeo crtanje olovki na devetoj epizodi. Iako sam ja i dalje radio postavku tabli i svu komunikaciju sa urednicom i scenaristom, Goranov doprinos je bio velik. Ja više nisam bio u stanju crtat pod tim rokovima, a tuširanje njegovih olovki bila mi je velika škola. Smatram da smo nakon prvih par epizoda uhođavanja počeli funkcionirati odlično i proizveli strip visoko iznad Vertigo standarda.

PRESSING: Zašto je onda, po tvom mišljenju, ugašena serija *Outlaw nation*?

SUDŽUKA: Jamie Delano, britanski scenarista, osmislio je ovaj serijal i ponudio ga Vertigo, podkući DC Comicsa, čiji je dugogodišnji suradnik. Zamislen kao 'on-going' mjesečni serijal, kroz sagu o Johnsonima, rodbinskom klanu dugovječnih Amerikanaca, oslikava američku prošlost i sadašnjost. Ta je slika bitno drugačija od one kojom nas filaju CNN i Hollywood. Glavni lik, Story Johnson, pisac je koji za vrijeme vijetnamskog rata nestane u džungli. Nakon 25 godina, vraća se u SAD na samu noć dočeka 2000. godine. Otkrit će da se mnogo stvari promijenilo. No, jedna ne; njegov otac Asa još uvijek upravlja Amerikom, iako već star i teško bolestan. Kroz cijeli serijal kao motiv se provlači manipulacija medijima i umjetnost koja imitira život. Asa kao personifikacija američkog političkog, ekonomskog i kulturnog imperijalizma živi u visokim stijenama Grand Canyon, ikoni western filmova. U konačnom obračunu toranj njegovog sjedišta trebao je biti srušen. Na žalost, 11. 9. pretekao nas je. Mnostvo likova i nelinearni tok priče, ispresjecan brojnim flashbackovima, nisu privukli dovoljno čitatelja i serijal je nakon 19 epizoda ugašen.

PRESSING: Najveći stvar na kojoj si radio je Johanna Constantine mimi serija sa Endijem Diglom. Kako ti izgleda suradnja sa Endijem, kao i sam strip? Da li ti tematika odgovara?

SUDŽUKA: Sam proces sam ti već opisao, i bazično nije drugačiji nego sa Delanom. Razlika je jedino u tome što sam sa Delanom razvio i jedan prijateljski odnos van samog rada na stripu. Sa Andyjem sam uglavnom komunicirao vezano uz posao, gdje je bio vrlo fleksibilan. Prihvaćao moje prijedloge i nije inzistirao na stvarima za koje bih mu napomenuo da ne funkcioniraju. Što se samog stripa tiče, scenarij je dobar i teče glatko ali ne i duboko. Andy je napisao priču koja je prvenstveno uzbudljiva i zabavna, dajući si truda da poveže neke zajedničke momente iz *Sandmana*, *Hellblazera* i *Swampthinga*, ali bez želje da bude ozbiljnija ili dublja. Za razliku od serijala na koje se poziva. Meni je svakako tematika odgovarala, i kada sam dobio scenarij na čitanje, odlučio sam ga raditi najviše zbog toga što je atraktivan kao crtački zadatak.

PRESSING: U *San Dijegu* si lane dobio nagradu Most Promising Newcomer 2001. Možeš li da objasniš našim čitaocima kakva je to nagrada i šta ona znači u američkim okvirima?

SUDŽUKA: To je sada preklani, jel? Konvencija u San Diegu je najveća američka konvencija, pa su nagrade dodijeljene tamo i najznačajnije u SAD-u. Nagrade u svim ostalim kategorijama (a ima ih puno) su nazvane po Will Eisneru, samo ova, za najboljeg debitanta nosi ime Russa Manninga. Ona je svakako laskava, jer su je prije mene (među mnogima) dobili i Eddy i Steve Rude. Iako Ameri vole onda svaki put uz ime staviti i 'award winning artist', ona sama te ne pretvara automatski u zvijezdu. Samo skreće pažnju na tebe. Ako stripovi koje nacrtas poslije ne budu dobri, zaboravit će se da si ju uopće dobio.

PRESSING: Kakav je tvoj stav prema nagradama? Da li su one za tebe jednostavno stvar prestiža, džoker za nove poslove ili nešto treće?

SUDŽUKA: Na to sam ti djelomično odgovorio. Mislim da je za dobivanje novog posla presudan prethodni rad. Tek bi nekoliko uzastopnih Eisnera pribavilo poseban status. Ili visoke tiraže stripova na kojima si radio.

PRESSING: Jesi li i lično bio u *San Diegu*? Kako si doživio konvenciju?

SUDŽUKA: Jesam, bio sam '99. '00. i '01. Svakako su fascinantne jer se radi o ogromnoj konvenciji, sa jako puno izlagača, posjetitelja, izdavača, prodavača, fanova, i autora samih, koji se tamo druže, prodaju, kupuju, promoviraju. Vjerojatno je frustrirajuće za mlade crtače koji se tamo, sa portfoliom pod rukom, pokušavaju upoznati sa nekim urednikom, naći neki posao. Nevolja je u tome što ih je jako mnogo, a urednici su tu jedni od rijetkih koji se ne mogu zabavljati po cijele dane, nego moraju pregledavati te silne crteže i pričati sa njima, tražeći pristojne riječi odbijanja za one koji nisu dovoljno dobri, ali bi jednog dana mogli biti, i izlazeci na kraj sa onim uvrijeđenima koji misle da su genijalci. Sve je to jedna velika audicija na kojoj crtači imaju malo vremena prezentirati sebe, tj. svoje radove urednicima koji, naravno, imaju tada malo strpljenja za svakog pojedinačno. Moja je pozicija tu skroz drugačija, pa sam se zabavljao četiri dana sa drugim autorima, pijući po obilnijim pubovima, i muvući se po šandovima. Ljudi su tamo vrlo susretljivi i spremni na

druženje, a biti Vertigov autor kod mnogih izaziva respekt. Siguran sam da ljudi koji tamo dolaze zbog posla to drugačije doživljavaju, ali za one koji posao imaju ili su jednostavno samo konzumenti, to je raj na zemlji.

PRESSING: Hajde da se nakratko bavimo trivijom, s kim si se tamo družio od faca, kakvi su ljudi privatno?

SUDŽUKA: Pa tu ću te malo razočarat, jer sa onim stvarno velikim facama se nisam uspio zapit, tek kurtoazno se upoznat i izmjenit par riječi. U takvim situacijama su svi odreda izuzetno ljubazni. Svakako mi je najveća stvar bila upoznat Johna Buscemu (još jedna iz prve ruke, zamolio sam ga da mi kaže kako se čita njegove prezime, sigurno se sjećaš raznih Buskima, Baskima, Baščema i čega sve ne-dakle, Bjusema je onako ako je on izgovarao svoje prezime), dan nakon što sam primio 'Manninga'. Kako se nagrada za najboljeg debitanta dodjeljivala prva, prije svih ostalih 'Eisnera', sjetio me se od večeri prije i čestitao na nagradi, ali ne vjerujem da je bio upoznat sa tim što radim. Isto tako kratko sam upoznao Billa Sienkiewicza, Jaimea Hernandeza, Franka Choa, Michaela Bendisa, Mike Alreda... Najčešće bi oni imali svoj stand ili bi bili gosti nekog izdavača gdje bi se potpisivali fanovima. Redovito bi za Vertigove autore Karen Berger organizirala večeru u nekom restoranu. Tamo sam imao priliku upoznati Briana Azzarela (koji ostavlja dojam nekog prgavog, ali je u stvari skroz drag i normalan), Timma Bradstreeta (ogromna ljudina i opaki zajebant i kuler), Jill Thompson (inače Azzarelova cura ili možda i žena već, koja nikog ne ostavlja ravnodušnim), Eduarda Risa (koji baš ne govori engleski, pa je sve ostalo na kurtoaznom upoznavanju), Ennisa, Dillona i McReu (pivopije i zajebante), Matta Hollingswortha (najludeg od svih). U centru San Diega je hotel Hyatt na čijim štengama bi se obično klošarili i tamo bi komunikacija bila najopuštenija. Tamo sam upoznao Glenna Fabryja, također ispičuturu i divnog čovjeka kojeg najviše muče usporedbe sa Bissleyem (s kojim dugogodišnji prijatelj), koje nikad nisu u njegovu (Fabryjevu) korist. Upoznao sam tamo i Leandra Fernandez koji je sa Gregom Ruckom radio Queen and Country za Oni Press, a koji dolazi iz istog argentinskog studija iz kojeg su Riso i Frusin, Giuseppea Camunicollija, mladog talijana koji crta za Vertigo, ali sad te već vjerojatno pilim sa imanima koja ti ne znače puno. No, svakako moram spomenuti ekipu iz Antarctic Pressa (gdje je Esad Ribić objavio svoje prve američke radove), koji su divni i funkcioniraju kao obitelj a ne kao skup ljudi koji rade u istoj firmi.

PRESSING: Zašto si "jaaaako rjetko" scenarista svojih stripova?

SUDŽUKA: Dva su razloga. Jedan vuče drugoga. Vec na samom početku

američkom tržištu. To su: Darko Macan koji trenutno radi za Marvel, ali je radio i za DC i Dark Horse. Kordej je sada Marvelov ekskluzivac, iako je također radio za DC i DH. Esad Ribić koji je američku karijeru započeo u Antarctic Pressu, nastavio u DC-u, sada također radi za Marvel. Danijel Žeželj crta naizmjenično za DC i Marvel, ali je i dalje prisutan na talijanskoj sceni, a i u Hrvatskoj svako malo objavi neki album. Goran Parlov je već desetak godina jedan od omiljenih Bonellijevih crtača, kojem rad na *Outlaw Nationu* sigurno nije zadnji za američke izdavače. Mislim da je Boro Pavlović jedini koji radi za francusko izdavača, ali tu sam stvarno loše obavješten.

PRESSING: Zašto misliš da hrvatski autori imaju dobru prodaju na američkom tržištu? Da li je u pitanju njihov pristup stripu?

SUDŽUKA: Sigurno nije to. Naprosto zato što 'nas' pristup ne postoji. Svatko od nas je poprilično različit već na prvi pogled, a i način, interes i ambicije koji svako od nas gaji su međusobno vrlo različiti. U stvari postoji donekle sličnost između Eddyja, Parlova i mene, ali ne bih rekao da se to može nazvati nekom 'školom' ili 'stilom'. Mislim da se jednostavno radi o tome da su se tamo uspjeli probiti autori koji svojom kvalitetom mogu stajati uz bok američkima. Ne mislim pritom da smo tamo najbolji, nego dovoljno dobri. Uostalom, i na američkoj sceni (kao i na europskim scenama) djeluje mnogo autora, od genijalnih do onih koje ja ne bih ni u trećerazredni fanzin pustio. Isto tako sam siguran da bi i srpski autori (oni najbolji) da su bili fokusirani na američko tržište pronašli tamo mjesto za sebe.

PRESSING: Slušaj, ovo pitanje i sledeće nisu provokacije, daleko od toga, samo pokušavam i sam dođem do zadovoljavajućeg odgovora na to pitanje. Ipak, ne nalaziš li čudim to što srpski autori rade uglavnom za Francuze a hrvatski za Amerikance? Jesu li u pitanju različita shva-

tanja stripa kod ovih autora, šta li?

SUDŽUKA: Ne znam zašto si mislio da ću to shvatiti kao provokaciju. Čuj, ti vjerovatno bolje znaš razloge zašto srpski autori rade mahom za Francuze. Pretpostavljam da su dva razloga. Prvi je taj da nam je francuska scena još iz osamdesetih ostala kao uzor autorskog i kvalitetnog stripa, drugi je taj da kad krene jedan, krenu će i drugi, pa treći, a Janjetov je led probio odavno. Ne znam jel vam Bilal tu bio od neke koristi. Ne mislim da se tu radi o bilo kakvom protekcionizmu. Mislim jednostavno da, jednom kad su vrata odskrinuta, oni koji hoće i znaju radit proći će kroz njih. Kordej je pak, prvo kod Francuza objavio pet albuma, pa tek onda otišao u Ameriku. Iako je već objavljivao u Heavy Metalu, pravi je proboj napravio tek kad je otišao tamo i počeo radit za velike kuće. Ja znam da je nama puno značilo kad su Darko i Eddy počeli raditi za Dark Horse, jer smo prvi put vidjeli da se posao vani može dobiti bez agencija i menadžera. Osim što jezična barijera ne postoji, jer svi govorimo engleski (a nitko francuski) čini mi se da su Ameri puno otvoreniji prema autorima koji dolaze izvana. I dalje mislim da bi i najbolji među vama, ako bi to željeli i dali si truda mogli raditi za Marvel ili DC.

PRESSING: Kakav ti je dan kad na nečemu aktivno radiš? Kakav ti je bioritam?

SUDŽUKA: Nezdrav. Dignem se kasno, pijem kavu, brbljam na telefon, mejlam, pa se tek onda sjednem raditi. Nakon tri-četiri sata rada napravim pauzu, prošetam psa, jedem, pa natrag za stol. Do ponoći. Često i dva. Rekao bih da radim u skladu sa američkim radnim vremenom, dakle sa 6 sati kašnjenja u odnosu na okolinu u kojoj živim.

PRESSING: U listi najdražih stripova uglavnom si u jednom intervjuu naveo klasike, stripove stare najmanje desetak godina. Da li to znači da ti se od onoga što savremeni strip ima da ponudi ništa ne dojmji dovoljno?

SUDŽUKA: Nije to, nego ne pratim sve što se zbiva. Zadnjih desetak i kusur godina nemamo više nekoliko domaćih revija koje objavljuju stripove sa svih strana, pa sad ti biraš šta ti je tu bolje, šta lošije. Osim toga normalno je da su stripovi koje sam čitao dok sam se tek počeo baviti stripom utjecali na mene više nego što to čine danas.

PRESSING: Takođe si među omiljenim autorima naveo uglavnom Evropljane? Zašto?

SUDŽUKA: A koga bih? Poznajem jedino američki i europski strip. Pritom kad pričamo o europskom stripu, pričamo o barem tri - četiri nacionalne scene koje su mi svaka za svaka za sebe interesantne koliko i američka. Nema dakle razloga da Europljani ne budu u većini.

PRESSING: Koga od savremenih strip crtača i scenarista ceniš?

SUDŽUKA: Definiraj savremeno. Alan Moore bi valjda tu trebao spadati, iako je već preko dvadeset godina na sceni. Darko Macan, Jamie Delano, Garth Ennis, Warren Ellis. Još jednom, moram reći da ne pratim baš puno sve što danas izlazi, i sigurno bi ih se našlo još, ali nisam čitao njihove stripove. Dakle, ne mislim da svi ostali ne valjaju. Od crtača svakako Bruce Timm, iako on tako rijetko crta stripove. Mogu se diviti crtezima Adama Hughesa, ali ga ne mogu cijeniti kao strip crtača, kad nikako da nacrti pošten strip. Ali svakako mogu cijeniti Eduarda Risa ili Marcela Frusina. Frazer Irving i Jock su dvojica mladih britanskih crtača koji su sjajni. Bill Sienkiwicz, Dave Gibbons, braća Hernandez, Mike Mignola, Steve Rude su neki od autora koje izuzetno volim i cijenim. Frank Miller je napisao i nacrtao neke od najboljih stripova uopće, ali u zadnje vrijeme radi svašta, pa sam izgubio ponešto respekta prema njemu.

PRESSING: Koliko poznaješ srpsku strip scenu? Koje srpske strip autore ceniš (ako takvi postoje), i zašto?

SUDŽUKA: Poznavao sam ju vrlo dobro u osamdesetima, danas gotovo uopće ne znam šta rade, a one koji su se pojavili nakon raspada Juge, na žalost ne znam uopće (izuzev Milana Jovanovića, koji je sjajan). Janjetov i Pahek su moji apsolutni heroji! Kerca sam jako volio dok sam imao 14-15, a on crtao najbolje epizode *Kobre* (*Andeli pakla* i *Pustinjski monstrum*) i prve epizode *Ket Klou*, ali od tada se srozao (sori, Bane, ne želim te vrijeđati, al tako ja mislim) i taj humor mi više nije smiješan. Gera i Perović su genijalci! Obožavao sam *Ano&Nep* i *1000 bogova domovine*. Ne mogu se sad sjetiti kako su se zvali momci koji su radili *Vorloha* i *Niti snova o moći*, ali to mi je isto bilo odlično iako je bilo očito da se još traže. I *Billy Wanderer* mi je bio drag.

PRESSING: U kom si svom stripu bio najopušteniji? Da li misliš da je to nužno dovelo i do najboljeg rezultata?

SUDŽUKA: U nijednom u početku. U svakom s vremenom (od onih koji su potrajali: *S&P*, *ON*, *Lady Johanna*). Svakako je urodilo boljim rezultatom, jer postanem opušteniji nakon što sam se ufurao u taj strip, pronašao najbolji način da ga nacrtam (potuširam), usvojio stvari koje u stripu treba nacrtati (likovi, okolina). Moguće je da bih nakon tog dijela kad sam sve to usvojio došlo do zasićenja, kada bi i kvaliteta počela padati, ali to se nije desilo do sad.

PRESSING: Rekao si jednom da na tebe kinematografija sve više utiče, ali si propustio da napomeneš kako. Znači, kako?

SUDŽUKA: To je iz intervjuja Zlatku, jel? Mislim da je malo izvučeno iz konteksta. Dakle, kinematografija utječe na mene više nego slikarstvo ili književnost. A kako? Pa onime gdje ima dodirnih točaka sa stripom. Iako ne mislim da se filmski kadrovi kadrovi mogu doslovce 'preslikati' u strip, i obratno, ipak mi se čini da se način pričanja, storytelling, često koristi istim metodama u stripu i filmu.

PRESSING: Jesi li skoro "otkrio" neki stari film koji te se dopao? Nešto od moderne produkcije?

SUDŽUKA: Ne mogu se sad sjetiti ni jednog starog filma koji sam sad otkrio kao dobro, a da ga nisam gledao prije. Od novijih bi svakako izdvojio 'Boogie

Nights i 'Magnoliju', 'American Beauty', 'Royal Tenenbaums', 'Memento', 'Princezu Mononoke', 'Big Lebowski', 'Sexy beast', 'Donny Darko', 'Gospodara prstenova'.

PRESSING: Šta misliš o poplavi ekranizacija stripova u zadnje vreme? Da li te silne ekranizacije, po tvom mišljenju, pomažu ili odmažu stripu?

SUDŽUKA: Poplava u stvari tek dolazi, pa ćemo vidjeti što donosi. Neki od tih filmova (*X-men 2*, *Hulk*) bi mogli biti dobri, možda i odlični. Za *Daredevila* sam siguran da će biti govno, ako ni zbog čega drugog, a ono zbog debilnog glavnog glumca. Na kretenezme kao 'From Hell' ili *Džeremaju* neću ni trošit riječi. Sve u svemu ispada da su za sada *X-meni* i *Spiderman* izuzetci koji potvrđuju pravilo da strip adaptacije redovito rade krivi režiseri sa krivom postavom glumaca. *Batman* je tu očiti primjer. Ne mislim da ti filmovi (ni loši ni dobri) pomažu ili odmažu stripu samom, jedino izdavačima pune kasu. To što će *Spiderman* ili *X-meni* biti još prodavaniji nakon uspješnih filmova ne znači da će sami ti stripovi biti bolji. E, zaboravih *Hellboya*, za kojeg se nadam da bi mogao biti dobar. Odličan izbor glavnog glumca, talentirani režiser bude nadu. Naravno, sve se to još može usrat lošim scenarijem i producentskim prohtjevima, tj. proljevima.

PRESSING: Koja je to muzika koju voliš a koju tvoji muzički nadreni kolege preziru?

SUDŽUKA: A, to je interna zajebrancija sa Štefom Bartolićem i Esadom Ribićem. Iako to nije jedina muzika koju volim i slušam, ipak su većina mojih najdražih bendova britanski bendovi koji su svirali (ili tada snimili svoje najbolje albume, pa se poslije prosrkali) krajem sedamdesetih i u prvoj polovici osamdesetih. Dakle; Joy Division, Bauhaus, The Specials, Madness, The Smiths, The The, Echo & the Bunnymen, The Clash, Japan, The Jam/Style Council, U2, Simple Minds, The Cure (zadnja tri spadaju među one koji su se prosrkali i dan danas nas gnjave umjesto da su se lijepo raspali ko svaki pošten bend), da pobrojim neke. Od onih koje također jako volim a ne spadaju među ove su Tom Waits, Nick

Cave, Peter Gabriel, Talking Heads, al tu se donekle poklapam sa Štefom iako ne i sa Esadom (nije da mi je to bitno).

PRESSING: Čini mi se da si nekada bio na neki način uključen u održavanje strip festivala "Crtani Romari Sou". Na koji način? Koji su tvoji motivi u svemu tome?

SUDŽUKA: CRŠ organiziraju dečki koje znam, dapače neki od njih su mi i dragi prijatelji. To su Tihomir Tikulin-Tico, Dalibor Talajić te momci iz NHP-a (Novo Hrvatsko Podzemlje). Festival postoji već pet godina i svake godine raspisuje natječaj za strip od jedne table na zadanu temu (svake godine drugačiju, naravno). Na prvom sam dobio prvu nagradu za strip na temu 'Dok nitko ne gleda'. Da ne bi netko tu nešto krivo shvatio organizatori festivala NISU ti koji dodjeljuju nagrade. Za to se svake godine odabire novi tročlani žiri. Na kasnijim natjecajima nisam sudjelovao, jer se on, s obzirom na pristigle radove, više profilirao kao natječaj za neafirmirane autore (iako to nigdje nije izrekom specificirano). U sklopu CRŠ-a se svake godine i postavlja izložba 'Made in Cro' gdje domaća publika može vidjeti nešto od radova koje domaći autori rade za strane izdavače, pa sam tako svake godine ne festivalu prisutan i kao izlagač, na prošlom sam bio član žirija, a za nedavno održani sam im napravio crtež za plakat i naslovnicu kataloga. A moji motivi su krajnje entuzijastički. Kako nam je scena toliko zapuštena i siromašna, festival poput ovog, koliko god bio pun propusta u koncepciji i realizaciji, vrijedan je doprinos u očuvanju iste.

PRESSING: "Crtajte i čitajte. Radite i učite. Ne osvrćite se na lošije, ugledajte se na bolje od sebe." bila je tvoja poruka mladim crtačima pre par godina. Imaš li šta o tome da dodaš sa ove distance?

SUDŽUKA: Ne odustajte!

Razgovarao: Marko STOJANOVIĆ

strane 20 i 21: kadarovi iz stripa "Outlaw Nation"

strane 22, 23 i 24: table iz stripa "Lady Johanna Constantine"

strana 25: kadar iz stripa "Svebor i Plamena"

DARKO MACAN/GORAN SUDŽUKA '98.

STRIP PRESSING 25

PROJDI VILO

PROJDI VILO MOJIN VERNON

NIZ KADENE OD SRCA MOG
NIZ KADENE OD SRCA MOG

JUBAV ISČE TILO JAKO

NOSIN BRIME OD ŽEJE MOJE
NOSIN BRIME OD ŽEJE MOJE

AJD PROUDI VILO
AJD SVOJIN TILOM

VAZMI SIME
OD ŽEJE MOJE

TI ZANESI
DITE MOJE

TU KADENU
OD SRCA MOG

MOJE IME OD KRVI MOJE
MOJE IME OD KRVI MOJE

Вели њему од
Прилип Марко:

Прођ' се Ми-
лоше, грозна
винограда.

Да ти знадеш
чиј' су виногради
далеко би коња
обгонио.

Виноград је ово
Љутице
Богдана.

Б... Б... Богдан!!!
Где?

Ја сам једном овуда прошао и ломно грозна
винограда, припази ме Богдан на кобилици танкој
Бедевнији.

Гле, гле, шта
то моје очи
виде?? Ло-
пужа!

Па где
баш преко
мога винограда,
ГРОМ ГА
УБИО!!!

Ја не смједох шчекати Богдана већ побјегох
уз кршно приморје.

Од' овамо
БАРАБО!!!

БРЖЕ ШАРО
МОЈ, БРЖЕ!!!

СТАНИ...
СТАНИ...
ЛОПУЖО!!!

Пушка Богдан тешку топузину
отаради ме по лесној заравни.

Једва се у седло
повратих и утекох
уз кршно приморје.

Има отад седам годинница, а био
сам и млађи. Дајер ону нашу...

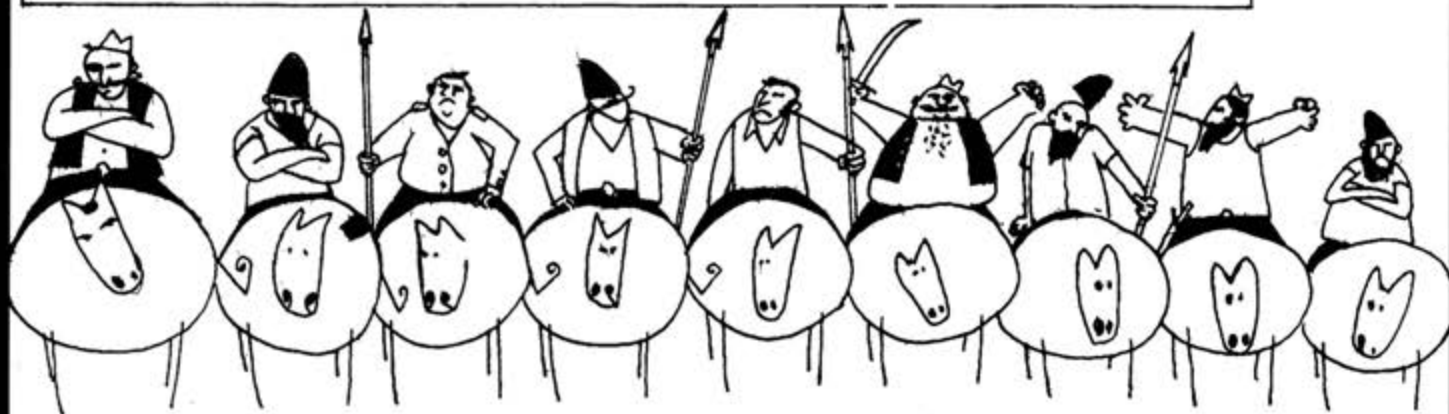
Чобанче опази цуре младе,
па се за њима у трк даде
стиже једну покрај плота
па је у жбуњу одмах смота

Било спреда на'
отпозади, то се
увек исто ради.
Ла! Ла! Ла!

Ал' ето ти љутице Богдана и са њиме дванаест војвода, све мој до мојег.

Држављанин

Када то виде Краљевићу Марко, он бесједи Рељи и Милошу:

Ау! Сунце ти жарко!
Љутица Богдан!

Б... Б... Богдан!
Где?

Морамо побегни!
Чујеш ли? Богдан
ће нас све побити!

Ал' беседи Реља од Пазара:

Побратиме, Краљевићу Марко
данас мисле и говоре људи
да три боља не има јунака...

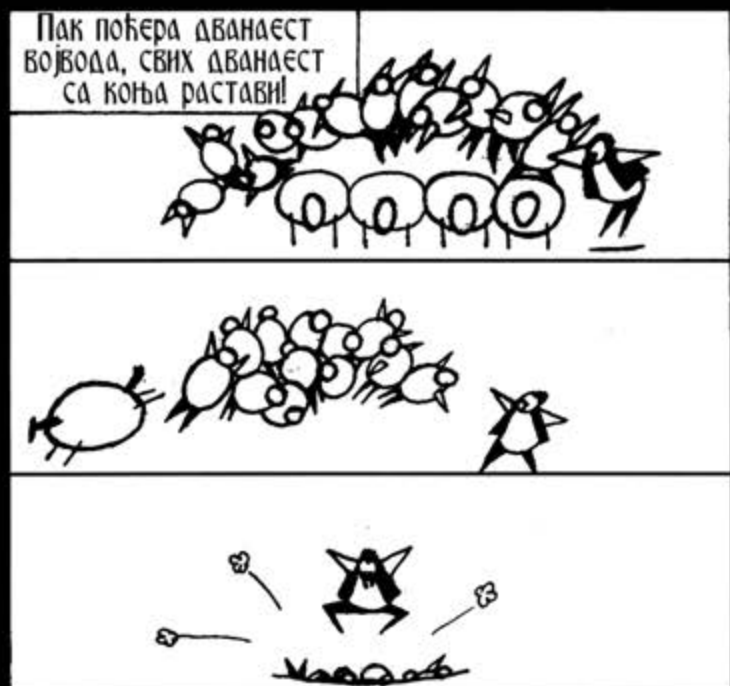
...од нас ове три српске
јуначине, боље нам је сва
три погинути нег' срамотно
данас поб-
јегнути.

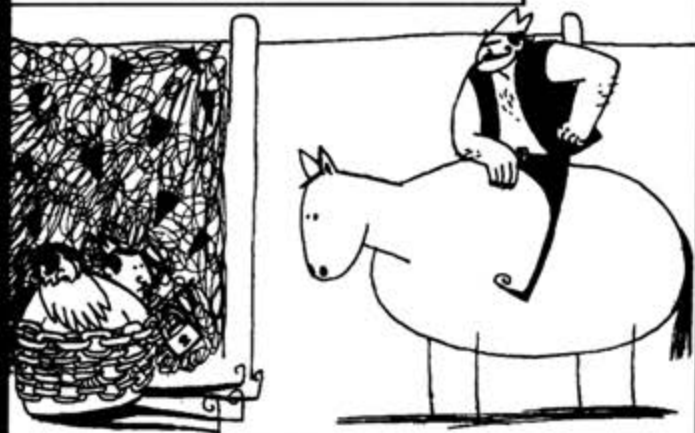
Када то зачу Краљевићу Марко,
он онда друго приговара:

Ама, ја сам се
то само шалио.
Хе, хе, хе!

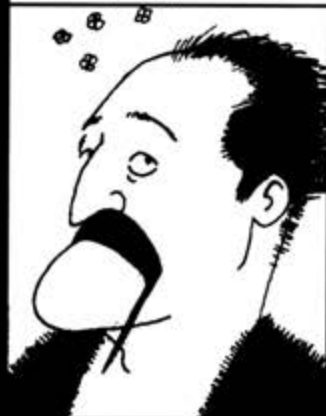
Ал' ето ти Љутице Богдана
ће он гони Рељу и Милоша,
обојици свежао руке.

Кад то виђе Краљевићу
Марко препаде се како
никад није, паг гледа
куда ће побјегнути.

Ал њему одмах
на ум паде ће су
се један другом
завјерили.

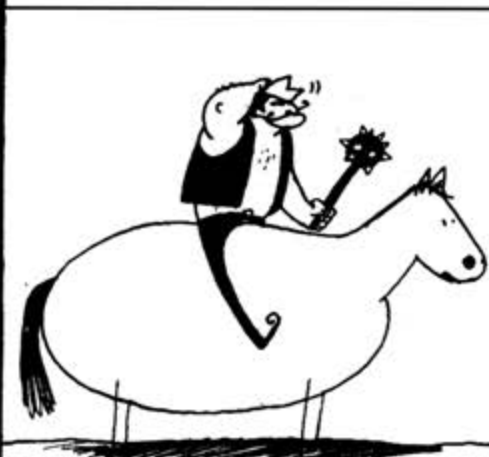
Стаде Богдан украј винограда,
па све сева погледом.

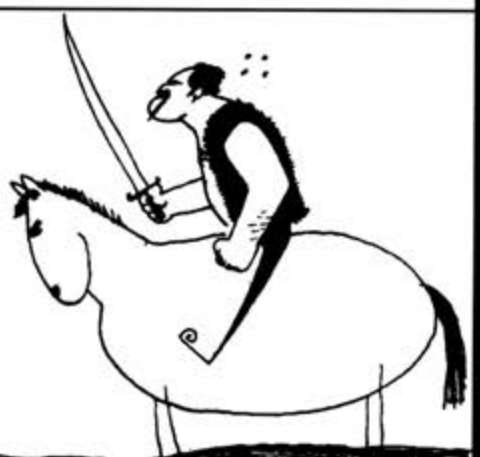
Потеже Марко љуту сабљу, обрве састави,
Богдана погледа попреко.

Богдан гледа Краљевића Марка...

... гледа Марко Љутицу Богдана.

Петрић 2003.

Дошкан рече Љутица Богдан:

То је Марко једва дочекао.

Богдан пусти
Рељу и Милоша.

Пусти њему Марко
дванаест војвода.

Скиде Марко мјешину
са Шарца, пак сједоше
пити рујно вино.

Санела, Санела,
зашто ме ниси хтела...

Оде Марко уз кршно приморје,
оста Богдан украј винограда.

MOZAK U AKCIJI

Endi Digl mladi je britanski scenarista čija je mini serija LADY JOHANNA CONSTANTINE (sjajno nacrtana, inače, od strane Gorana Sudžuke) ovih dana naišla na veoma topao prijem kod publike. Endi je par godina bio glavni i odgovorni urednik legendarnog britanskog časopisa 2000 AD, a kako stvari sada stoje od juna sa svojim starim saradnikom Džokom kreće novu redovnu seriju za Vertigo pod nazivom THE LOSERS, koja obećava da će biti nešto najkontraverznije što je Vertigo objavio u zadnjih par godina, pošto je Endi jasno stavio do znanja da će glavni negativci buduće serije biti glavešine i operativci zloglasne CIA-e. Fami oko THE LOSERSA doprinose žestoke rasprave na internetu oko političke (ne)korektnosti prvih epizode anriterorističke sage SNOW AND TIGER koju crta Endi Klark, a nestrpljivo se očekuje i kooperacija sa Endijevim scenarističkim idolom iz mladosti Džonom Vagnerom JUDGE DREDD/ATIFENS

PRESSING: *Novi Britanac na strip sceni. Da li čimbenici da su ti prethodili veliki scenaristi iz Velike Britanije predstavljaju neku vrstu opterećenja?*

ENDI DIGL: Ne toliko opterećenje koliko inspiraciju. Na neki način opustajuće to što znam da neću biti tako dobar pisac kao, recimo, Alan Mor, pa uopšte nema svrhe pokušavati da se takmičim na tom nivou. Radiću najbolje što mogu, radiću nešto svoje. Takođe je olakšanje znati da je mnoštvo britanskih scenarista doživelo uspeh prolazeći istim putem kojim ja prelazim, od 2000AD do Amerike. Voleo bih da nastavim da radim na obe strane Atlantika, naravno ukoliko je to moguće.

PRESSING: *Po tvom mišljenju, da li postoji nešto zajedničko što scenaristi iz Velike Britanije imaju osim njima svojstvenog urođenog emizma? Postoji li neka zajednička nit koja ih povezuje na apstraktnijem nivou (plašim se da pomislim kako ovo pitanje može da zvuči!) u njihovom pristupu pisanju, ili njihovom pristupu stripu kao mediju?*

DIGL: Teško je odgovoriti na to pitanje. Nisam baš siguran. Britanski akcioni stripovi su na zlu glasu po tome što su ponešto protiv establishmenta, pa su stoga Britanski scenaristi spremniji i gotoviji da izazivaju predubeđenja i konvencije. S druge strane, postoji puno velikih američkih pisaca koji to takođe rade. Na pamet mi, na primer, pada Frenk Miler.

PRESSING: *Radio si nekoliko godina kao urednik strip magazina 2000AD. Šta je tačno bio tvoj posao kao urednika? Jesi imao koristi od tog iskustva?*

DIGL: Na to pitanje bih mogao da odgovaram ceo dan! Uvek sam na to gledao kao na urednikov posao da "predvodi napad", i da da autorima predsta-

vu onoga na šta ciljamo pre nego da bude momak koji se brine o tome da materijal stigne do štamparije na vreme. Urednikov je posao da vodi i inspriše trupe, da se pobrine da su duša i srce stripa na pravom mestu, dok dozvoljava da se čuju glasovi samih stvaralaca. To je to, na nekom apstraktnom nivou. Na praktičnijem nivou, to je administrativna noćna mora od papira, budžeta i rokova. Bez obzira na to kako vredno radiš, uvek nad tobom lebdi još rokova. Nikada nema svetla na kraju tunela, pa naprosto naučite da radite na ivici nervnog sloma. Što se tiče toga da li sam profitirao od tog iskustva - svakako da jesam! Bilo je nezamenljivo iznutra naučiti kako se stripovi prave, dok je rad na scenarijima i crtežima drugih ljudi najbolji mogući trening za strip scenaristu. To me je takođe naučilo simpatiji za urednike, zato što znam koliko je zaista stresan njihov posao. Zato i pokušavam da im sto više olakšam.

PRESSING: *Bio si uključen u pisanje kompjuterke igre (i to dobre) koju se zove Magic and Mayhem. Kako se to desilo? Da li ti je to iskustvo bilo vredno na neki način pored očiglednog (novca koji si tom prilikom zaradio)?*

DIGL: Nema tu mnogo toga da se kaže, znaš. Kontaktirao me je neko iz Virgin Interactive-a koje tražio pisca koji bi izglancao dijalog u igri. Na nesreću, bilo je to veoma kasno u procesu izrade igre - oni su već imali nekoliko scenarista koji su na tome radili. Pogledao sam njihov scenario i rekao producentu da moraju da iseku dve trećine dijaloga - bilo ga je naprosto isušilo! Ali je tada već bilo prekasno, pa sam mogao samo da napravim neke kozmetičke izmene. Teško je od replike "Pozdravi, ja sam Tuig-kindl, Kralj Patuljaka!" napraviti nešto što zvuči kul...

PRESSING: *Kada si shvatio da želiš da pišeš stripove?*

DIGL: Kada sam otkrio 2000 AD, što se desilo kada sam imao deset godina.

PRESSING: *Jesi li imao nekih uzora među piscima (strip scenaristima i piscima inače) kada si počinjao?*

DIGL: Ma ja upravo sad počinjem! Mislim da bih rekao da su to Džon Vagner, Alan Mor, Frenk Miler, Grant Morison. Nil Stivenson, Vilijam Gibson i Elmor Lenard moja najveća inspiracija.

PRESSING: *Kakav je tvoj ukus kad je reč o filmovima, stripovima i knjigama?*

DIGL: Bilo šta dobro. Ne čitam veliki broj stripova, ali u zadnje vreme zaista uživam u ULTIMATES-ima Marka Milara, PUNISHER-u Garata Enisa i HELLBLAZER-u Majka Kerija. Svidaju mi se pametnije stvari, po mogućstvu u žanrovima akcijske triler, bilo na stripu ili filmu. Već dugo nisam završio neki roman - gubim nekako strpljenje kad je reč o njima - ali čitam puno stvari koje ne pripadaju fikciji. U zadnje vreme sam puno čitao o istoriji CIA-e, to mi je u stvari bio deo istraživanja za serijal THE LOSERS. To je fascinatno, zastrašujuće stivo, strašno inspirativno. Filmovi poput USUAL SUS-

PECTS i MEMENTO-a me uvek načisto razbijaju, što će reći da su jako inspirativni. Nadam se samo da ću jednog dana biti u stanju da napišem nešto tako dobro.

PRESSING: *Koliko misliš da je važno da budeš blizak sa crtačem kad na nečemu radiš? Da li postoji neki poseban feeling kome težiš u takvim situacijama? Primetio sam da nastojiš da radiš sa svojim prijateljima...*

DIGL: Pa, mislim da ja u stvari postajem prijatelj sa ljudima sa kojim radim - nikada nisam sreo Henri Flinta ili Džoka pre nego što sam počeo da radim za 2000 AD. Ali da, da odgovorim na tvoje pitanje, zaista mislim da je važno uspostaviti harmoničan odnos sa crtačem. Kad sam bio urednik, iznenadivalo me je što izvesni pisci nisu želeli da uspostave radni odnos sa crtačem - jednom kad je scenario gotov, oni su kontali da on više nije njihov problem. Lično, ja volim da sa crtačem radim jako blisko. Na THE LOSERS-ima, na primer, ja i Džok diskutujemo ideje prije znatno unapred, i uvek se trudim da uključim njegove ideje i želje u scenario. On mi šalje male skice postavki za table pa to zajedno prosto pretresamo, kako scenario tako i postavke, dok obojica ne budemo njima zadovoljni. Dve su glave definitivno bolje od jedne. To je ona prava saradnja.

PRESSING: *Koliko ti je važno da se zabaviš dok radiš na projektu? Da li je to poenta rada na žanrovskim stvarima, ili je u pitanju masovna popularnost koju takav rad ima na tržištu?*

DIGL: I jedno i drugo. Imam sreće što uživam u radu na žanrovskim pričama, ja hoću da pišem

stvari koje će se dopasti najširoj mogućoj publici. Jednostavno želim da zabavim ljude, a moja lična zabava dok to pišem je od neprocenjive važnosti. Ako te priča ne inspiriše, njeno pisanje postaje kao čupanje zuba, naprosto uzasno. To se može desiti ako proces razvoja priče potraje suviše dugo. Na početku možeš biti uzbuđen k'o niko, ali šest meseci bezciljnih prepravki i preskakanja kroz obruce za izdavača može iz tebe da iscedi sav entuzijazam. To bez izuzetka dovodi do mlakog, neinspirisanog stripa, a čitaoci to prepoznaju. Trenutno radim na gomili mračnog i zlokobnog stiva, pa bi bilo zabavno probati da sledeće uradim nešto neozbiljno i veselo. Sibajuća akcija, ljudi koji od udara pesnicom prolete kroz zid, tako nešto.

PRESSING: Kako izgleda tvoj dan kad na nečemu aktivno radiš?

DIGL: Generalno ustajem oko pola devet, i odmah se zalepim za kompjuter da proverim email. Obsesivno ga proveravam, mrzim samu pomisao da nešto propustam. Zujim internetom oko sat vremena, doručujem pa se onda zaglavim u poslu. Uvek planiram da naparavam pauzu za ručak, ali većinu vremena stvarno nisam organizovan. Takođe svakog dana u nedelji odlazim u teretanu, i još uvek pokušavam da pronadem pravo vreme da to uradim. Za sad se to dešava sve kasnije i kasnije u toku dana. Onda se vraćam poslu sve do oko šest popodne kad obično zaskočim PlayStation 2 na sat vremena, pre nego što mi žena dođe kući.

PRESSING: Možeš li za naše čitaoce da opišeš svoj način rada (mislim na ono kome podnosiš predlog za scenario, kako izgleda, ko ga odobrava, šta se onda dešava)?

DIGL: U principu novu ideju za priču podnosim uredniku usmeno, ili lično ili telefonom, tek toliko da vidim da li je za nju zainteresovan. Ako jeste, poslaću mu jednostrani ili dvostrani predlog sinopsisa za seriju. Ne volim da gubim vreme radeći ništa duže od toga sve dok on to ne pokaže svom gazdi. Ako im se dopadne, proširujem to na epizode, sa stranom sinopsisa po epizodi.

PRESSING: Koliko ti treba vremena da napišeš pun scenario?

DIGL: Pa to puno varira, u zavisnosti koliko sam inspirisan. Sa stvarima koje radim za Amerikance, imam običaj da pošaljem prvu verziju scenarija i onda je preradim prema sugestijama koje dođu od urednika. Vil Denis je moj urednik na THE LOSERS-ima, i vrednost njegovih sugestija je uvek nemerljiva. Najčešće se slažemo, pa njegovi komentari zaista pomažu da se scenario unapredi. Kad radim za 2000AD, veoma retko dolazim u situaciju da pravim izmene, tako da to bude gotovo znatno brže. Kad mi je dan dobar, napisem pet ili šest strana. Kad je loš, ne napisem ništa.

PRESSING: Da li obavljaš puno istraživanja?

DIGL: Da, uvek obavim izvesnu količinu istraživanja - zbog inspiracije ako nizboga drugog. THE LOSERS i SNOW/TIGER su zahtevali istraživanje u

ogromnim količinama, zato što se odigravaju u "stvarnom svetu" (šta god to bilo) pa sam morao da proverim sve činjenice pre početka rada. Nešto poput DREAD/ALIENS se piše znatno lakše zato što se oba serijala odigravaju u fikcionalnim svetovima sa kojima sam prilično dobro upoznat. Internet je predivan alat za istraživanje. Nedavno mi je trebalo da utvrdim koje su dimenzije i puna težina rakete Sojuz - zahvaljujući Google-u tu sam informaciju dobio za tridesetak sekundi!

PRESSING: Kako se boriš protiv kreativnih blokada (pod uslovom da si ljudsko biće i da ih imaš kao svi ostali)? Kako se boriš protiv stvari koje ti odvlače pažnju (kao što su kompjuterske igre, znam da voliš da igraš DRIVER-a)?

DIGL: Kreativnu blokadu kod mene uvek izaziva panika od primićućeg roka. To je za mene postala standardna procedura - veselo razvijam priču sve dok ne dođe vreme da se uradi scenario, u kom trenutku doživljavam gigantsku krizu samopouzdanja i objavljujem da nemam pojma što se pisanja tiče. Tada kriziram i kukam o tome ženi u pabu - a ona mi onda ukaže da jednostavno radim ono što uvek radim. Kuvam se tako nedelju ili dve dok ne dobijem iznenađan napad inspiracije, i iznenađam ponovo znam kako da učinim da priča profukcioniše (to mi se koliko juče desilo sa THE LOSERS-ima), odjednom se sve složi. Kod mene to postaje čin vere da prihvatim da će inspiracija ipak doći, koliko god loše situacija izgledala. Istraživanje je najbolje rešenje za kreativnu blokadu - ono uvek nudi alternative. Što se tiče izbegavanja stvari koje odvlače pažnju, to jeste problem. Može lako da mi se desi da protraćim po ceo dan na internetu, što će reći da oko toga moram da razvijem malo samokontrole. A zov GTA: Vice City-a je itekako jak...

PRESSING: Postoji li neka osoba, možda neki drugi pisac, sa kojim imaš običaj da popričaš (znam da Mark Veal, na primer, tako radi) kada naiđeš na stvaralačku blokadu, ili je naposljetku sam prevaziš?

DIGL: Ne, ne pričam sa drugim piscima da bi se izvukao iz stvaralačke blokade - to bi mi bilo malo suviše kao krađa njihovih ideja. Preferiram lično da pomenute blokade sam prevazišam, ili da ih razrešavam pričajući sa mojim prijateljima koji nisu pisci, i naravno sa svojom ženom.

PRESSING: Koliko si spreman na kompromise u svom radu?

DIGL: Zavisi od toga na čemu radim. Ako je u pitanju tuda lik, naravno da ćeš morati da sklapaš kompromise. Ako je lik moj, očekujem veći stepen kontrole nad sadržajem stripa.

PRESSING: Puno britanskih scenarista susrelo se sa cenzurom u jednom obliku ili drugom (Voren Elis na HELLBLAZER-u, Mark Millar na AUTHORITY-u...). Da li se bojiš cenzure, i kako na nju reaguješ?

DEAD MAN'S HAND

ANDY DIGGLE
WRITER

JOCK
ARTIST
& COVER

LEE LOUGHRIDGE
COLORIST

CLEM ROBINS
LETTERER

ZACHARY RAU
ASS'T EDITOR

WILL DENNIS
EDITOR

DIGL: Nisam iskusio cenzuru. Ako urednik hoće da nešto promeni, dovoljno je pametan da to prvo sa mnom prodiskutuje. Ako ima problem sa nečim što sam napisao, nadam se da se može pronaći častan kompromis.

PRESSING: Pričao si o novoj energiji koja se oseća u Vertigo u poslednje vreme, i rekao si za sebe da si "na vrhu talasa". Kako bi definisao tu novu energiju? Na koji je način nova?

DIGL: Vertigo se uvek reklamirao kao nešto što je na samoj granici, kontraverzno, ali mnogo toga što objavljuju u stvari je prilično mlako. Ovih dana stičem utisak da hoće da pređu s reči na dela, i da stvari malkice prodrmajaju. Pravo da ti kažem, iznenađen sam šta mi sve dopuštaju sa THE LOSERS-ima.

PRESSING: Kako se rad za Vertigo razlikuje od rada za 2000AD?

DIGL: Sve traje mnogo, mnogo duže u DC-ju, zato što sve treba da bude odobreno od strane čitavog lanca ljudi, od kojih svako želi da ima neki uticaj. U 2000AD-u imate posla sa samo jednim tipom, a on nema mnogo vremena za zežanje. 2000AD je stvar-

no brz i priljav, što je sjajan način za rad. Napisao sam ceo SNOW/TIGER-a za oko sedam nedelja, što je za mene rekord. Mislim da brzina i energija pisanja najbolje dolaze do izražaja u neprekidnom koraku priče.

PRESSING: Jednom si rekao, i citiram te "Voleo bih da stvorim potpuno nov superherojski univerzum - takav u kome postoje logički konzistentni razlozi za postojanje supermoći, u kome likovi ne nose odeću zbog koje bi ih sa smehom izbacili iz baletске škole." Jesi li bliži ostvarenju ovog cilja, sa nuni serijom LADY JOHANNA CONSTANTINE koja dobro prolazi i sa serijom THE LOSERS koja bi trebalo da se nastavlja? Uz to, jako bih voleo da znam koji su to "logički konzistentni razlozi za postojanje supermoći"...

DIGL: Pa, imam planove za preko tucе autorskih projekata koje bih želeo da objavim u budućnosti, ali ne radim aktivno ni na jednom od njih u ovom trenutku. Tek su nekolicina priče o superherojima. Mislim da su superherojski stripovi u prošlosti bili beznačajno nazadni, dok su momci poput Granta Morisona i Marka Milara okrenuti budućnosti, po-

kušavajući da unaprede stvari za ovo novo stoleće. Svida mi se to. Unisti staro, stvori novo. Što se tiče "logički konzistentnih razloga"... Eto, tipa ujedre radioaktivna pisaca masina i on postaje ČOVEK-PISACA MASINA! Malo je to glupavo. Takve su stvari funkcionisale četrdesetih ili pedesetih, ali su čitaoci danas nešto sofisticiraniji. Hajde da ne potcenjujemo njihovu inteligenciju.

PRESSING: Zasto misliš da se superheroji nikada nisu zaista "primili" na Engleskom tlu?

DIGL: Suviše su razmetljivi.

PRESSING: Svoje si pisanje definisao kao akciju s mozgom. Šta pod tim podrazumevaš?

DIGL: Kao što sam već rekao, sve je u tome da ne potcenjuješ inteligenciju čitalaca. Hoću da zabavim ljude koji žude za tim da budu zabavljeni, ali to ne znači da bi morali da isključe mozak da bi bili zabavljeni.

PRESSING: Napisao si JUDGE DREDD/ALIENS crossover za Dark Horse sa Džonom Vignerom. Kako to izgleda raditi sa jednim od licnih heroja? Da li dolazi do sudara egoa?

DIGL: Ne, sa Džonom je bilo jako lako raditi, i pomalo sam se postideo. Džon ovo radi trideset godina, dok ja tek počinjem. Veliki je učitelj, puno sam naučio radeći s njim.

PRESSING: Dok si pisao mini seriju LADY JOHANNA CONSTANTINE koristio si puno likova koje su stvorili neki od vrhunskih scenarista (Nil Gejman, Alan Mor). Da li je bilo zabavno igrati se tuđim igračkama, i da li ti je to predstavljalo veliku odgovornost?

DIGL: Da, bilo je zabavno uvoditi likove drugih ljudi u moj strip. Samo sam pomislio: Zasto da ne? Džon se pojavila tek nekoliko puta u SANDMAN-u i ponovo u THE DREAMING-u, sve u različitim periodima svog života, tako da je bilo interesantno "spojiti tačkice". Uvođenje drugih likova, poput Džek-in-d-grina postalo je deo zabave. Bez da odam suviše, zadnja epizoda LADY CONSTANTINE-e čitaoca prilično lepo uvodi u Džoninu prvu pojavu u SANDMAN-u. Bio sam jako zadovoljan s tim kako je to ispalo - sve se savršeno uklapa, kao prava mala slagalica.

PRESSING: Da li si uopšte upoznat sa evropskom strip scenom? Šta misliš o njoj?

DIGL: Nisam posebno upoznat sa evropskim stripom, ali mi je dominacija originalnih zanrovskih grafičkih novela fantastična. Itekako bih voleo da se američka scena pomeri u tom pravcu.

PRESSING: Da li se slažeš sa Markom Milarom koji kaže da su stripovi sledeći Rock'n'Roll, i da će scenaristi i crtači imati status Rock zvezdi?

DIGL: Da li to znači da moram da nosim kožne pantalone i zastrasujuću periku?

PRESSING: Po tome kako najave izgledaju, serijal SNOW/TIGER se čini agresivnom zapadnjačkom politikom prema bilo čemu što čak i poverljivo liči na terorizam, a sada imaš i drugi serijal, THE LOSERS, koji ide istom linijom. Da li te ta tema intrigira ili naprosto smatraš da bi trebalo da bude otvorena za diskusiju?

DIGL: THE LOSERS u stvari nije o terorizmu, ali obe serije koje si pomenuo potiču iz moje zabrinutosti zbog načina na koji britanska i američka vlada izgleda doživljavaju ostatak sveta kao svoje lično igralište; proglašavanje čitave nacije "zlom" zato što to nekome odgovara, i upuštanje u akcije za koje svako sa makar dve moždane ćelije može jasno da vidi da će samo dovesti do dramatičnog porasta "terorizma". Pitanje koje treba sebi postaviti je "zašto" bi pomenute vlade želele porast terorizma? Kada jednom shvatite odgovor na to pitanje, sve postaje jako očigledno - i jako zastrašujuće. Ko će profitirati iz svega toga? Pratite trag novca.

PRESSING: Tvoji prethodni projekti bili su pretežno SF ili horor fantastika. Sta te je navelo da radiš strip koji se dešava u sasvim realnom vremenu i na sasvim realnom mestu, koji je drugim rečima čvrsto baziran u realnosti?

DIGL: Lično bih voleo da radim u svim žanrovima - SF-u, hororu, krimiću, trilerima, vesternima, čak i u romantičnim komedijama. No, izgleda da se nalazimo na preseku veoma opasnih i formirajućih vremena u istoriji, a to je nešto što sam smatrao da bi bilo neodgovorno ignorirati.

PRESSING: Očigledno je da si istraživao istoriju CIA-e i njene operacije. Da li si promišao nešto što te je lično uznemirilo i uplašilo?

DIGL: Itekako. Samo unesite reči "CIA" i "droga" u Google search i naći ćete stvari zbog kojih će vam se uspraviti kosa na glavi. Ako posle toga budete hteli još, pročitajte "Whiteout: The CIA, Drugs And The Press" Aleksandra Kokburna i Džefrija Saint Klara (Verso 1998, ISBN 1-85984-258-5).

PRESSING: Ne biš od toga da radiš stvari koje će skoro sigurno biti označene kao kontraverzne ili političke. Zašto?

DIGL: Koja mi je alternativa? Da nabijem glavu u pesak? Siguran sam da će neki čitaoci imati razloga da se žale oko THE LOSERS-a, ali to je okej. Živimo u demokratiji. U redu je da postavljamo pitanja i da se ne slažemo jedni s drugima.

PRESSING: Pretpostavljam da sa serijom koja se nastavlja poput THE LOSERS-a moriš da prilično planiraš unapred. Koliko si unapred osmislio stvari? Jesi li već smislio kako ćeš da završiš seriju i kad ćeš to učiniti, i kako ćeš je oblikovati?

DIGL: Da, formirao sam je u obliku serije mini serija, da bih novim čitaocima omogućio da se lakše uključe kad serija već odmakne. Imam definitivan kraj na umu, do koga će mi trebati dve ili tri godine. Posle toga, ako tako žele, mogu da predaju uzde drugom piscu - pod uslovom da serija još uvek bude išla u to vreme. Na današnjem tržištu, tako nešto je daleko od sigurnog.

PRESSING: Misliš li da ljudi u i oko stripa izgledaju čudno "normalnim ljudima" sa svojim jako specifičnim razgovorima, silama i interesovanjima? Da li je to razlog što imaju običaj da gravitiraju jedni drugima?

DIGL: Ne mislim da su ljudi koji vole stripove čudni. Upravo suprotno, neki od najpametnijih, najinteresantnijih ljudi koje sam ikada sreo bili su ljubitelji stripa i profesionalni stripari. Da ti kažem, mene brinu oni koji gledaju Pop Idol i čitaju The Sun.

PRESSING: Kako je došlo do okupljanja ljudi povezanih sa stripom čiji si jedan od organizatora? Čija je to bila ideja, i šta se dešava na ovim sastancima?

DIGL: Džon Higinis je organizovao takva okupljanja autora još od kasnih osamdesetih. Samo smo odlučili da je vreme da oživimo tu tradiciju. Autori slobodnjaci obično su usamjenjeni i jedini put kad se gomila nas sreće su konvencije. Ovo je za nas dakle kao konvencija, samo bez publike! Zabavno je.

PRESSING: Postoji li neki savet koji bi htelo da daš mladim scenaristima?

DIGL: Urednici imaju suviše posla da bi mogli da čitaju scenarija ljudi za koje nikada nisu čuli. Umesto toga, udružite se sa talentovanim crtačem i sami izdajte kratak strip. Samo odštampajte nekoliko svezaka i pošaljite ih onim urednicima koji objavljuju vrstu stripa koji vam se dopada. Uradite to, i automatski ćete se naći među gornjih 5% posto ljudi koji bi da uspeju. Dobar način da se nauči umetnost i zanat pisanja stripova je da uzmete strip od 22 strane, i iznova ga pišete dok ne dobijete u potpunosti istu priču na 5 ili 6 strana. Pisanje stripova sastoji se u rastvaranju stvari na gole neophodnosti. Jednom kad ste savladali veštinu sazimanja, na cilju ste.

Razgovarao: Marko STOJANOVIC

КРАКОВ, КРАКОВ

СЦЕНАРИО: БОРЉЕ МИЛОСАВЉЕВИЋ

ОЛОВКА: СИНУША РАДОВИЋ ТУШ: МИЛАН ЈОВАНОВИЋ

ЕПИЗОДА
ДРУГА

НОВА ЛЕГИЈА

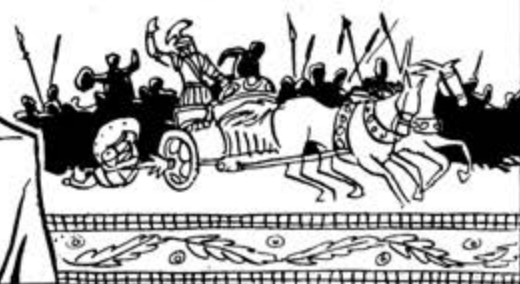
СТУГАО САМ У БЕОГРАД ПРЕ
ЈЕДНА ДВА ДАНА И ЗАПМНИО
САМ ВАШЕГ ПРИЈАТЕЉА ДА
МИ ИСПРИЧА КАКО СЕ ОВАЈ
ЈЕДИНСТВЕНИ
ЕКСПОНАТ НАШАО
ОВДЕ ИЗИОНЕН ...

ГЛАВА ИМПЕРАТОРА ГАЛЕРИЈА ПРОНАЂЕНА ЈЕ
НЕДАВНО У ГАМЗИГРАДУ... РОЂЕН ЈЕ ИСПРА РИНА,
У СЕОЦЕТУ У ДОМИНИ ЦРНОГ ТИМОФА, ОКО 250
ГОДИНА ПОСЛЕ ХРИСТА. ОТАЦ МУ ЈЕ БИО ЧОБАНИН,
МАЈКА ВАРВАРКА, ПА ИПАК ГА ЈЕ ДИОКЛЕЦИЈАН
993. ПРОГЛАСИО ЗА ЈЕДНОГ ОД ЧЕТИРИ ЦАРА...

БИО ЈЕ СЈАЈАН ВОЈСКОВОЂА, ПОБЕДНИК НАД
ПЕРСИЈСКИМ ЦАРЕВИМ НАРСЕЈЕМ. ИМАО
ЈЕ РЕЗИДЕНЦИЈУ У СИРМИЈУМУ, ПАЛАТУ У
ГАМЗИГРАДУ, СЛАВОЛУК И ДВОР У СОЛУНУ...

ОН ЈЕ И ВЛАДАР
КОЈИ ЈЕ ЗАПОЧЕО
ПРОГОН ХРИШЋАНА,
ЈЕДАН ОД
ПОСЛЕДЊИХ И
НАКРЕВНИЈИХ
ЈАК!

ЗАШТО
СИ МЕ
УШТИНУЛА?

ПОЧЕО СИ ДА ПРИЧАШ КАО ДОСАДНИ,
УНИВЕРЗИТЕТСКИ ПРОФЕСОР...

АЛИ, НЕ,
ГОСПОДИЦЕ
...

ЈА ТУ ПРИЧУ
ЗНАМ КАО
СЕБЕ САМО,
АЛИ МИ
СВАКИ ПУТ
ЗВУЧИ СВЕ
ЛИТЕРЕ-
САНИЈЕ
...

25

ОСТАНИТЕ
ГДЕ СТЕ!

БОЈИМ СЕ ДА ЈЕСТЕ. РЕЏИТЕ МИ, ОТКУДА ВИ У ЦЕЛОЈ ОВОЈ ГУЊИВИ ОКО "НОВИХ ЛЕГИОНАРА"?

ПА, КОД НАС ЈЕ ТО ДЕО ПОРОДИЧНЕ ТРАДИЦИЈЕ.

НАШ ПОКОЈНИ ОТАЦ ДИПОН ЈЕ СА БРАТОМ ДИПОНОМ ЧИНИО ЧУВЕНИ ДЕТЕКТИВСКИ ТАНДЕМ ДИПОН & ДИПОН. СА ЈЕДНИМ НИМ ЕВРОПСКИМ НОВИНАРОМ ПРОШЛИ СУ КРОЗ СЈАЈНЕ АВАНТУРЕ. МИ, ДАКЛЕ, САМО НАСТАВЉАМО ЛИСТУ ПРИЧУ.

7A

... ммммм...

ХАЈДЕ, БУДИ СЕ. СТИГЛИ СМО.

НЕМОГУЋЕ... ТО ЈЕ НЕМОГУЋЕ!

ХОРЕ ЛИ БЕШ ЈЕДНОМ ЗАСПАТИ?

ОНИ САД СПАВАЈУ. МЕНИ СМЕТА ПОМИСАО НА БАРБАРУ, САД ВЕРОВАТНО УПЛАШЕНУ, СВЕЗАНУ, БАЧЕНУ У НЕКИ ЗАКЉУЧАНИ ПОДРУМ, СА ОТИМЧАРИМА КОЈИ ЈЕ МАТРЕТУРАЈУ...

БЕЛЕШКА! УПРАВО СМО СТИГЛИ У СОУН, АЛИ ДИПОН & ДИПОН ОДБИЈАЈУ ДА МИ КАЖУ ГДЕ ЈЕ НАШЕ СЛЕДЕЋЕ ОДРЕДИШТЕ...

7B

КАО ОВОВЕКОВНО ОТЕЛОТВОРЕНЕ ГАЈА ГАЛЕРИЈА,
ЈА И МОЈИ "НОВИ ЛЕГИОНАРИ" ЗАПОЧИЊЕМО
ИДЕОЛОШКИ, ЕТИЧКИ, ПОЛИТИЧКИ, ДУХОВНИ И
ТЕЛЕСНИ ПРОГОН СВЕГА ХРИШЋАНСКОГ.

ПОЧИЊЕМО СА ТЕЛЕСНИМ,
ОДНОСНО СА ВАМА -
СУТРА, У ПОДНЕ, БУЋЕТЕ
ПРЕДАТИ МОЈИМ ЛАВОВИМА !!!

ИЗГУБЉЕНИ СМО,
БОРИСЕ...
ПРИЗНАЈ ТО...

НЕМОЈ БИТИ
ТАКО СИГУРНА.
ИМАМО ЈОШ
ЈЕДАН АДЪТ ...

... ТАМНИЈЕ,
ДВА.

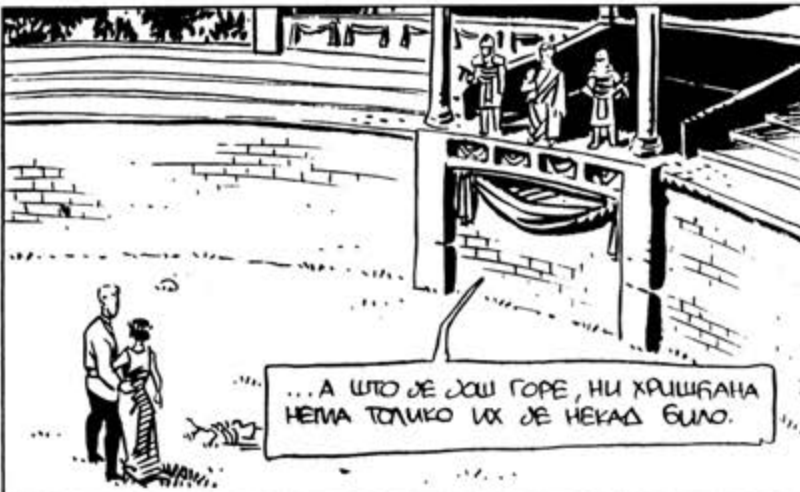
ЮА

ПАЛАТА "НОВИХ ЛЕГИОНАРИ",
ЈУТРО СЛЕДЕЋЕГ ДАНА.

ЕХ, ШТА РЕШ, ДРАГИ МОЈ
ГАЛЕРИЈЕ, ВРЕМЕ НИЈЕ КАО ШТО
ЈЕ НЕКАД БИЛО. НЕМА ВИШЕ
ВЕЛИКИХ ЛАВОВСКИХ КАВЕЗА...

... КОЈИ СУ СЕ ХРАНИЛИ
ХИЉАДАМА И ХИЉАДАМА
ХРИШЋАНА. ЛАВОВИ СУ
ДАНАС СКУПЕ НИВОТИ-
ЊЕ - ПУНО ЈЕДУ ЦЕП-
ЛУ КОМНЕ ГАРНИТУРЕ,
ТРОШЕ БУЧЕВЕ,
ВРАШЕ НИЈАДУ ДАЕ
НЕ ТРЕБА ...

... А ШТО ЈЕ ЈОШ ГОРЕ, НИ ХРИШЋАНА
НЕМА ТОЛИКО ЛХ ЈЕ НЕКАД БИЛО.

12A

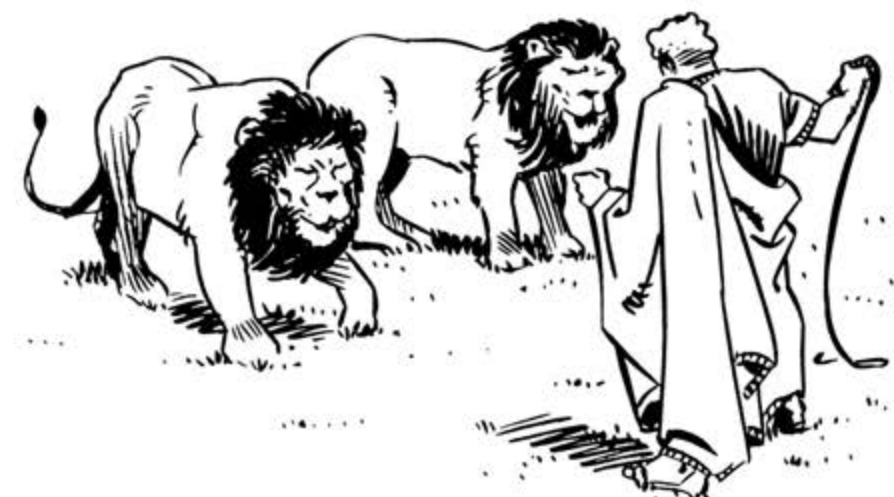
ОИ СПАВА?!?
ТАЈ МВ ЈЕ ДРОГИРАН!
ИЗДАЈА!!!

12B

НАДАМ СЕ ДА СЕ НЕ ЛУТИТЕ ШТО СИО ВАС БЕЗ РЕЧИ НАПУСТИЛИ У ХОТЕЛУ. МАРИЦА НАМ ЈЕ БИО НЕОПХОДАН.

ЈОШ САМО ДА НЕКО СИЂЕ ДОЛЕ, ПО ТУ ГЛАВУ...

НИСАМ СИГУРАН ДА ТАКВО ОПРАВДАЊЕ ТРЕБА ДА ПРИХВАТИМ ... АЛИ САД ЈЕ СВЕ ИОАКО ГОТОВО.

16A

ГАЛЕРИЈА САНУ - ДВА ДАНА КАСНИЈЕ

НИСИ НАМ ИСПРИЧАЛА... КАКО СИ СЕ ШАМАЗИЛА СА "НОВОМ ЛЕГИЈОМ" БЕЗ НАС?

16B

БИЛО ЈЕ СТРАШНО. ХЕЛИКОПТЕР. НА ГРАНИЦИ СУ МЕ ДРОГИРАЛИ. ПОТОМ НЕИЗВЕСТНОСТ, ОПАСНОСТ, ПРЕТЊЕ ...

... ТРАЖИ ПЛАНОВИ "НОВЕ ЛЕГИЈЕ"... ТОРТУРА... ИЩРПЛИВАЊЕ ...

16C

ЈАО

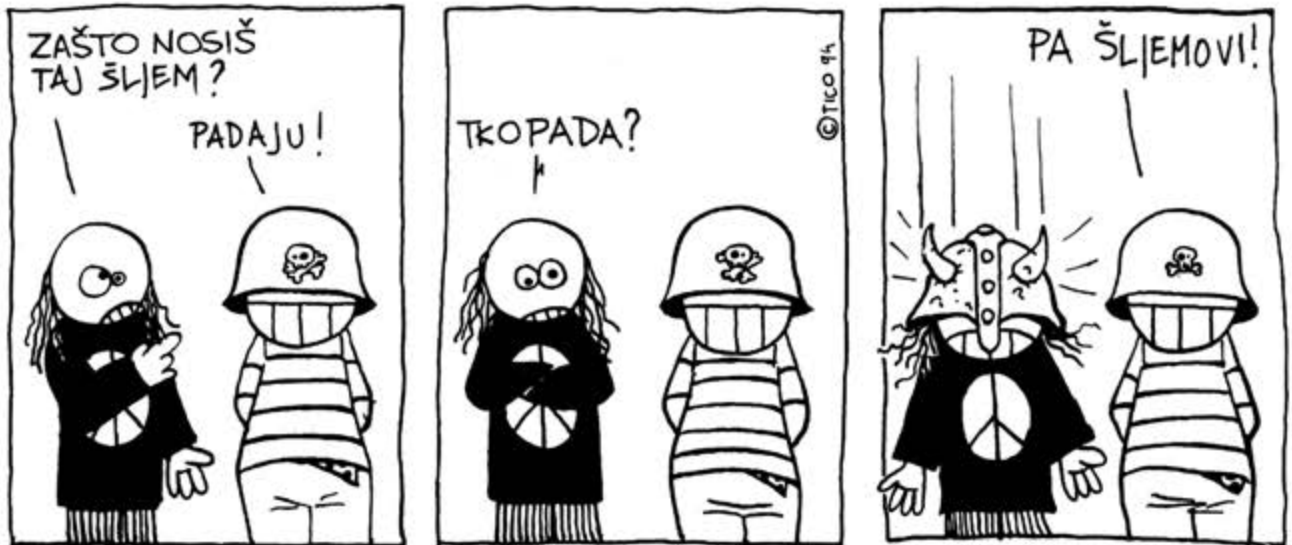
УШТАИО СИ МЕ!!!

ПОЧЕЛА СИ ДА ЗВУЧИШ КАО НАЈБОЉИЈА СТРИП-АВАНТУРИСТИКИЊА.

НИКОЛА ПЕЊИЧЕВИЋ
РАДОСЛАВ - ЈОВАНОВИЋ

КРАЈ ЕПИЗОДЕ

Milisav **BANKOVIĆ**

Haiku Trenutak

GADAN TIP

POŠI CIGARU

Dušan **CVETKOVIĆ**

STEN(LI) LI(ber)

PRVA SCENARISTIČKO-UREDNIČKA ZVEZDA

Kompanija MARVEL "iz perioda Stena Lija" - u sadejstvu sa D-osadnim C-epidlakama (DC-om, za neupućene) definisala je moderno "atomsko" doba za tzv. "bejbi-bum" generaciju, uključujući i skromnog, a zapravo vazda egzaltiranog potpisnika ovih redova sa Balkana. Iako mu je osporavan autoritet i značaj "pravog" pisca naučne fantastike poput "Dok" Smita, Hajnlajna, Bredberija, Asimova ili Elisona, stari dobri Ujka-Stanko je nadahnuto kormilario Marvelovom ladom skoro pune četiri decenije, od kraja 30-tih koje su porodile strip-svesku kao novi medij prezentacije vizuelnog pripovedanja grafičkim putem, sve do početka 80-tih kada je zauvek napustio rodni Nju Jork i nastanio se u Holivudu e da bi junaci njegove kompanije najzad valjano zaželeli na malim i velikim ekranima - što se napokon dogodilo dvadesetak godina kasnije. No kako bilo, u Holu Slave posleratnih pisaca (ako još ima ikog ko se seća II Svetskog rata...) G-din Stenli Liber se ističe kao jasno profilisani američki autor-delatnik unutar istinski američkog medija. Pravi i rasni umetnik, Li je definisao formu i sadržinu strip-sveske, dominantnog "nosača" odštampanih crtanih serijala o nadljudima koji se za njegovog "vladanja" vzdignu u američkom i svetskom izdavaštvu kao nikada pre ili kasnije.

STEN LI: POREKLO

Mladuhni Sten Liber se pridružio sa 16-tak godina ujakovoj kompaniji koja će tek kasnije da se proslavi kao MARVEL COMICS. Ujak se zvao Martin Gudmen i bio je izdavač koji nikad ništa originalno nije smislio ili plasirao sem kopija trendova koje su na tržištu utemeljivali drugi. Nećak mu Stanko postao je jedan od najmlađih - ako ne i najmlađi urednik sticajem mobilizacijskih okolnosti, kada je većina članova i saradnika redakcije dobila poziv da se pridruži Drugoj Svetskoj Klanici. Nije mu se dalo da dugo uživa u "apsolutističkoj moći" urednikovanja pod ujkinim patronatom - uskoro je i on stasao za čast da omiljenu mu okarinu (skoro zaboravljeni duvački instrument) zameni puškom i uniformom. No htela ga je sreća - umesto na front poslat je na obuku u signalno odeljenje američke Armije, koja mu je nakon časno obavljene vojne obaveze po završetku rata dodelila zvaničnu vojnu klasifikaciju koja glasi - "scenarista"! Tu klasifikaciju je dobio još samo Vilijem Sarojan.

Sten Li - predsednik kompanija Marvel Comics i Marvel Films - poznat je milionima ljudi širom sveta kao kreator čiji su nad-ljudi katapultirali opskurni izdavački kućerak na poziciju lidera industrije komercijalnog stripa. Na stotine legendarnih junaka [ko]kreirao je [sa vrsnim majstorima-crtičima] za panteon planetarno poznatih fiktivnih zvezda. Pomenimo samo Spajder-Mena, Derdevila, Osvetnike, Neverovatnog Halka, Fantastičnu četvorku, Tora, Srebrnog Surfera, Doktora Strejndža... Za neverovanje je kvantitet kvaliteta poteklog iz njegove bujne mašte.

Nakon dve decenije relativno prosečnog scenarističkog delovanja, od početka 60-tih godina XX veka sveže oćelaveli Sten je utemeljio ono što se danas sa nostalgijom zove "Marvelovo Doba Stripa", pridružujući svojim originalnim kreacijama i od ranije znane heroje iz tzv. "zlatnog doba stripa" (1938.-1949.) - Ljudsku Baklju, Sub Marinera i Kapetana Ameriku.

Za vreme svog najplodnijeg dvodecenijskog perioda na Marvelovom čelu, Li je kao urednik i glavni scenarista iz svoje usijane pišaće mašine nedeljno "izbacivao" između dve do pet KOMPLETNIH svezaka! Ta gargantuanska konstantna višegodišnja produkcija može bez rezerve da se nazove najvećim spisateljskim opusom jednog jedinog pojedinca. Uz sve to, on je stizao da piše i objavi ili realizuje novinske članke, radio i TV drame... i filmske scenarije, kao sa, recimo, slavnim Alanom Reneom, koji još uvek čekaju svoju prvu klapu.

Kada je nakon povlačenja (istiskivanja...?) ujka-Martina 1972. seo i u fotelju izdavača, Marvelovi stripovi bili su apsolutni best-seleri. Čovek-Pauk/Spajder-Men postaje 1977. prvi Marvelov novinski sindikatski strip. Do dana današnjeg, Stanko [pod novom i ubedljivom perikom] bez

prekida piše i uređuje ovaj strip King Fičers Sindikejta koji je najtrajni i najuspešniji od svih "realističkih" avanturističkih novinskih serijala, sa redovnim pojavljivanjem u preko pet stotina novina širom sveta.

Li je napisao preko deset knjiga-bestselera, među kojima su i "Poreklo Marvelovih stripova", "Srebrni Surfer", "Kako se crtaju stripovi na Marvelov način" (sa genijalnim Džonom Bjušemom, laka mu zemlja), "Neka udu negativci" i "Žene-superjunakinje". Relativno nedavno je napisao obiman uvod za enciklopedijsko izdanje "Marvel: pet fabuloznih decenija Najvećih Stripova na Svetu" i objavio autobiografiju "Ekscelzior!".

Kada je 1981. Marvel osnovao svoj studio za animaciju u Holivudu, Sten se preselio na zapadnu obalu u Kaliforniju sa prelepom suprugom Džoen i kćerkom kako bi kreativno nadgledao nastajanje kinematografskih avantura svojih junaka. Utro je put Fantastičnoj Četvorci, Halku i Pauku u polje animacije i pripremio teren za Marvelov ulazak u arenu "živih" televizijskih i bioskopskih akcionih filmova.

Nedavno je postao izvršni ko-producent za televizijski sindikatski crtani "Marvelov sat akcije" sa Fantastičnom Četvorkom i Gvozdenim čovekom, kao i za animirane serije "X-ljudi" i "Neverovatni Halk".

Bez prekida piše svoje nedeljne kolumne, scenarija za dnevni i nedeljni novinski strip "Pauk", poput Alfreda Hičkoka statira u Marvel-filmovima i čak stigne da s'vremena na vreme napiše scenario i za poneku svesku. U saradnji sa filmskim scenaristom Džefom Avatarom kompletirao je skript za dugometražni igrani spektakl IRON MAN (Gvozdeni čovek) po svojoj stripovskoj kreaciji, ali na žalost svi su predznaci da taj predložak neće biti usvojen kao definitivni scenario za snimanje najavljenog filma.

Pre nekoliko godina Ujka-Stanko je raskinuo svoj ekskluzivni ugovor sa Marvelom, lansiravši <www.stanlee.net> - multi-medijsku kompaniju sa ciljem da uvede medij stripa u Internet-revoluciju. Pod vrlo neugodnim okolnostima, kompanija je bankrotirala a Lijevi saradnici su završili na sudu i u zatvoru zbog finansijskih mahinacija na štetu časne starine, koja se brzo snašla iznenadivši ceo svet saradnjom sa DC-om na maks-seriji "Zamislite Stena Lija kako stvara..." kroz koju je, u saradnji sa gardom vrsnih starijih i novijih crtača "na svoj način" obradio DC-junake (Betmena, Supermena...) na svoj osobit način. Tom prilikom je poslednji put saradivao sa legendarnim neprevazidnim i neprežaljenim Majstorom nad majstorima stripa, Džonom Bjušemom, koji je ubrzo preminuo, a Sten se vratio Marvelu potpisavši novi ekskluzivan ugovor.

Li je definisao kroz strip moderno doba, istovremeno kreirajući mitove i istražujući istine o ljudskom postojanju. Njegovi junaci pokrivaju širok dijapazon, od bitisanja u kaljuzi, mraku i slabosti do prilike da po jedinac pokaže sjaj junaka koji boravi u svakom od nas. Baš kao i običan svet, Lijevi Marvel-heroi - za razliku od vazda sterilnih i jednodimenzionalnih DC-ovih sarenih monada - pokazuju da imaju slabosti i mane, no opstaju, izdržavaju i na kraju trijumfuju, uvek čineći ono što je ispravno, makar to značilo i žrtvovanje sopstvene sreće, slobode - pa i života.

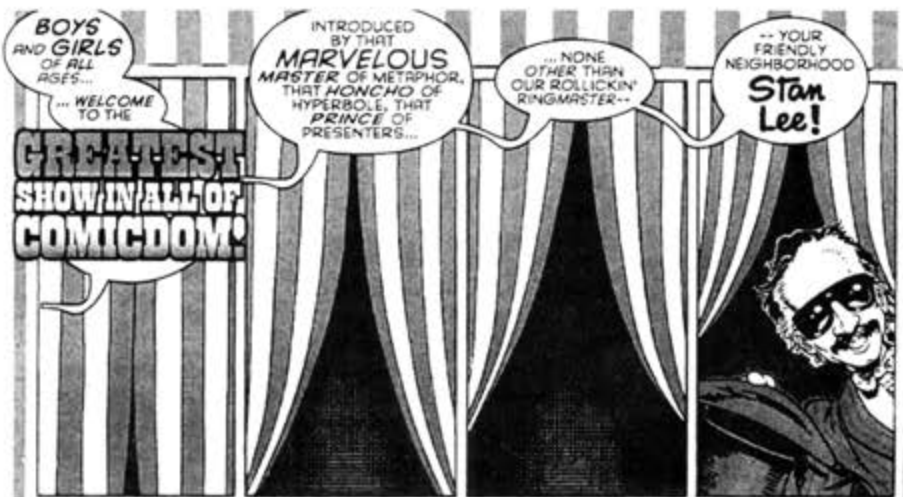
Samo poneki od stvaralaca mitova izbegnu anonimnost. Retko ko dostigne ma i tračak trajne slave.

Stenli Liber je već za života dostigao besmrtnost.

STEN LI SE SPREMA DA TUŽI KUĆU KOJU JE STVORIO!

Još početkom novembra 2002. godine Marvel je najavio kako se njegov počasni predsednik Sten Li najozbiljnije priprema da rođenu kompaniju izvede pred sud ukoliko ista ne izvrši svoje ugovorom definisane finansijske obaveze prema njemu!

Naime, radi se o obećanih deset procenata od profita ostvarenih na eksploataciji filmova i TV-programa sa karakterima koje je on kreirao ili "pomogao pri kreaciji". Za vreme jedne od udarnih informativnih televizijskih emisija pod naslovom "60 minuta" (ekvivalent

našeg "TV-dnevnika") prikazuje segment o Marvelu, stripovima i filmovima radenim na osnovu stripova. Jedan od gostiju bio je i Sten Li. Kada je bio upitan da li se oseća prevarenim pri spoznaji da drugi trpaju u džepove stotine miliona dolara zgrnutih na holivudskoj eksploataciji likova za čiji je nastanak on najzaslužniji, jedva je prošaputao: "Pokušavam da ne mislim o tome". Marvel svake godine plaća svom najgrlatijem i najzaslužnijem promoteru okruglu sumu od milion dolara i tvrdi da će se žestoko boriti protiv svog dojučerašnjeg čoveka broj jedan ukoliko se ovaj odluči "da presavije tabak" i zatraži posredovanje suda.

Parnica bi po svojoj prilici bila zasnovana na Lijevoj ugovoru sa Marvelom, a ne na eventualnim nejasnoćama u vezi "autorskih prava" koja Li uopšte ne potražuje s obzirom da je praktično ceo svoj radni vek proveo u statusu zaposlenog urednika kompanije koja zadržava vlasništvo nad kreacijama stalno zaposlenog osoblja. Jedan paragraf pomenutog ugovora vrlo jasno in-dicira problem koji je srž moguće parnice; naime, doslovno piše: "Bićete isplaćeni sumom koja je ekvivalent 10% od profita ostvarenih za trajanja vašeg života i rada za Marvel, a od profita na osnovu eksploatacije bilo kojih akcionih igranih ili animiranih produkcija za potrebe filma i/ili televizije koje koriste Marvelove likove". Ovo zvuči izvanredno povoljno za Ujka-Stanka, ali sledeća rečenica predstavlja "hladan tuš" i glasi: "Ovaj profit neće biti izdvajan iz sume koju Marvel ostvaruje za eksploataciju svojih produkata i/ili karaktera kroz licence tih produkata i/ili karaktera ili na bilo koji drugi način". Ovaj rogovatan rečnik ukazuje na suštinu problema kod svake parnice. Prvo, koji procenti profita, ako ih uopšte ima, bivaju ostvareni od eksploatacisanja filmskih i TV adaptacija Marvelovih produkata a da NISU deo zarade na osnovu licence i subjekt uslova iz Lijevih obećanih 10% u ugovoru? Drugo, šta su uopšte "profiti" pošto ne postoji niti definicija niti metod za izračunavanje te cifre? Generacijama holivudskih knjigovođa poznata je činjenica da čak i filmovi koji deluju kao da su zaradili na blagajnama ogromne svote novaca, na neki čudan način gube zaradu kada se obračuna participacija profita. Treba se samo setiti relativno nedavnih primera kompanija "Orion", ili "Karolko" Džejmisa Kemersona koja je uprkos nepobitnim tržišnim uspesima (dva nastavka "Terminatora" i dr.) morala da bankrotira i na nekoliko godina odloži početak snimanja jednog "Spajder-Mena"!

Teško da bi Marvel bio ozbiljno materijalno oštećen kada bi bio primoran da plati Stenu Liju obećanu "funtu mesa", kako god da se participacija obračuna. Kompanija najozbiljnije kalkulise sa real-

nom mogućnošću zarade u 2003. godini sume od 21-25 miliona dolara; Lijevih 10% bi sigurno bilo mnogo manje od te svote. Ono što se olako zaboravlja, a od izuzetne je važnosti, jeste činjenica da je Sten Li decenijama bio i ostao najprilježniji, najuspešniji i najglasniji Marvelov glasnogovornik, reklamer i promoter skoro ceo svoj radni život. Za obe industrije - i filmsku i stripovsku - najbolje bi bilo kada do suđenja nikad ne bi došlo i kada bi se problem prijateljski i diskretno razrešio van suda, čime bi se izbegla sasvim realno moguća ljaga na reputaciji Marvelovog filmskog uspeha koji čini ceo svet svesnijim stripovskog univerzuma koji je inspirisao najnoviji holivudski talas i osvežio spoznaju popularne kulture koji džin i dalje hoda ovim svetom.

Ne treba zaboraviti ni činjenicu da su godinama mnogi vremenisti autori i njihovi apologeti zamerali Stenu Liju da se kao stalno zaposleni Marvelov službenik "opario" dok su oni, ubogi spoljni saradnici, zarađivali "bednu siću" od honorara samo za jedno objavljivanje. U tome su znali da prednjače pokojni Džek Kerbi [koji je bezobzirno i lažno poricao bilo kakvu kreativnost Lija ili bilo koga drugog, tvrdeći da je SVE stripove samo i jedino on kreirao] i večiti namćor Stiv Ditko koji je sada tvrdoglavo odbio da zatraži ma i cent od profita filma "Spajder-Men" na osnovu Lijevoje i njegovog stripa. Kao i uvek, istina je prosta i jasna: deda-Stanko je pisao i uređivao samo i jedino za svoju redovnu skromnu platu dok je bio aktivan stripar. Sva zarada je, prema surovim običajima tih vremena, išla izdavaču i vlasniku kompanije Marvel, Martinu Gudmenu! Isto je bilo i sa zaradama ostvarenim za "Supermena", "Betmena" i društvo u DC-u. To što su preživeli članovi porodice pokojnog kreatora "Supermena" Džerija Zigela uspeli da se na sudu izbore za vlasništvo nad autorskim pravima za rodonačelnika superherojskog žanra je nada za mnoge zlopotrebne neimare istorije stripa i njihove naslednike, koji su argatovali budzašto, najčešće samo za ljubav rada u voljenom mediju. Eto, svi su izgledi da će Kerbijev nekadašnji saradnik Džo Sajmon najzad pod stare dane dobiti autorska prava za "Kapetana Ameriku" kojeg je stvorio sa Džekom početkom II svetskog rata.

Sten Li nije nameran da traži "preko hleba pogače" niti da dokazuje šta je i da li je kreirao u određenim vremenskim periodima. Sve što želi jeste da se ispuni obična klauzula ugovora koji je sastavila NJEGOVA KOMPANIJA a NE on i da se ne prelazi olako preko činjenice da ljudi koji nikad ranije nisu ni "omirisali strip", na osnovu jednog od njegovih najeksplicitnijih karaktera uspešnog preko svih očekivanja u filmskom mediju ostvaruju astronomske zarade.

Šta god da potražuje, Sten Li je zaslužio. Sлагali se mnogi ili ne... da ga nije bilo, teško da bi danas bilo stripa za voljenje i filmske adaptacije.

Ceo medij mu zanevek ostaje dužan.

KO JE NOVI STEN LI...?

Stenu Liju je već osamdeset godina i teško da će ikada uspeti da se podmladi. Uprkos sve savršenijim perikama, pre ili kasnije svanuće dan kada će Ujka-Stanko morati da ih okači o klin i objavi da je došlo vreme da se ide u penziju.

Ovaj čovek je praktično dva veka zahvatio svojom harizmom ikone medija stripa. Ljubitelji ga gledaju kao Ujka-Marvela, ali tzv. "stvarni svet" nije u stanju da razlikuje Marvel od DC-a ili nekog ljutog alternativca koji potpiruje svoj gnev prema komercijalnom stripu u nekom podrumu, radionici ili sekciji pri domu kulture. Za taj "običan svet" sve to su "samo stripovi". No, mi "upućeni" znamo mnogo bolje. Sve kazuje čista, pregledna i jasna jednačina: Sten Li = strip.

Čak i oni nesretnici koji nikada nisu ni zavirili unutar korica stripa imaju neku maglovitu predstavu ko je ili šta je Čika-Sten. Slikan je za novine, intervjuisan nebrojeno puta za radio, TV i štampu, čak je putovao širom zemlje i držao predavanja (sejao verbalnu šarmantnu paljevinu) na univerzitetima. Zlobnici ga iza leđa, podlački tiho, nazivaju besramnim promoterom samog sebe; što možda I JESTE istina, no ne zaboravimo - ako i kada promoviše sebe, Li u stvari promovise - stripove!

No, u skoroj budućnosti vrlo je izgledno da će deda-Stanko da odluči kako je stigla jesen rana i kako je došlo doba da se najzad do mile volje kupa u bazenu napunjenom časno zarađenim milionima dolara.

Činjenica je da su se mediji navikli... Vazda gladni informacija - a poslovično lenji - vape za postojanjem nekog kome se mogu obratiti za lajavi galamdžiluk i "turiranje" konzumentske napaljenosti, a ko otelotvoruje u sebi kompaniju koju predstavlja.

Prema tome, da postavimo najzad kondicionalno pitanje naglas; a ono jeste: ko bi mogao da bude sledeći Sten Li? Ima li junaka da ga je rodila majka a da predstavlja sinonim stripa?

Predložena kratka lista "kandidata" uopšte nema utemeljenost u oficijelnosti niti ima za cilj da "iz daleka" bilo šta sugerise ili implicira. Apsurd je da, zapravo, SVAKO može da postane Novi Sten Li! Dovoljno je samo da to želi.

Svako od dole navedenih ima karijeru u stripu. Novinarima uvek treba neko "sa pedigreeom" koga mogu da citiraju. Prema tome, ovo što sledi nisu nikakve "nominacije" već nabranjanje nekolicine poslenika stripa koji su na pravom mestu (uskoro ćemo znati da li i u pravo vreme) da budu Sledeći Sten Li.

Dakle:

KEVIN SMIT

Poznat kao: uspešan nezavisan reditelj, ko-producent, filmski i stripovski scenarista
Mladahni Kev nosi ime i prezime koji se lako pamte. Obožavaju ga mediji, a u Holivudu je stvorio malu ali uglednu imperiju. Odličan je pisac, samo pominjanje njegovog imena smesta podiže tiraz bilo kog naslova na kome saraduje kao scenarista. Vrlo je zabavan i odličan govornik. Broj njegovih slavnihi obožavalaca se uvećava svakim novim filmom koji snimi. Posедуje i svoju striparnicu, što ga kvalifikuje i za još jednu važnu stripovsku oblast - distribuciju i maloprodaju.

DŽO KEZADA

Poznat kao: nekada popularan crtač, sada Marvelov glodur
Očeličio se brušenjem u olovkarskim redovima i uspešnim alternativnim samo-izdavaštvom. Ima verne poklonike, kao i svoju stranu

na Mreži na kojoj ne skriva lične ciljeve. U Marvelu je glavni i odgovorni urednik, oženjen jednom od vodećih urednica u mediju stripa - znači, ima ko da mu čuva leđa. Džo dobro izgleda na TV-ekranu, daje dobre intervjue i očigledno uživa u slavi, kao i u prednostima Internet-tehnologije koju poznaje i nesebično boravi u virtuelnim "pričaonicama" sa svojim fanovima. Kad god mu se prohte, može da napusti glodursku fotelju i zameni je za crtačku hoklicu. Prema svim pokazateljima, izgleda da vodi Marvel u pravom smeru, a objavljeni stripovi su dobri i popularni skoro kao u vreme kada je Ujka-Stanko stolovao u redakciji.

BIL DŽEMAS

Poznat kao: Marvelov izdavač, čovek br. jedan. Gazda

Odlično izgledajući - a ne preterano mladahn - Džemo je u Marvel došao iz kompanije za proizvodnju i distribuciju kolekcionarskih karata "Flir" [nas ekvivalent bile bi "Panini" sličice]. Učio je zanat odozdo na gore i u drugim vrstama poslova, uključujući i period u Medison Skver Gardenu kao promoter. Deluje dovoljno slobodumno da dopusti eksperimentisanje u Marvelu, a opet dovoljno konzervativno da ga vodi kao što se već gazduje u "pravom" biznisu. Pod Bilovim rukovodstvom, Marvel ne samo da se izvukao iz donedavnih kandži bankrotstva i skoro sigurne propasti ("trilema" je bila - hoće li potonuti ili će ga budzašto kupiti "Dizni"? Ili DC?!), već je krenuo da žanje žetvu uspeha sa serijom antologijskih albuma/kolekcija. Džemo je mudro odlučio da istakne svoje ime kao ko-kreatora "Ultimativnog Spajder-Mena" sa Braje-nom Majkl-Bendisom. Britkog je uma, brz na jeziku, pristupačan i sa smislom za humor koji odlično prolazi na televiziji.

POL LEVIC

Poznat kao: DC-ov izdavač, čovek br. jedan. Gazda

Čovek koji je Proveo Ceo Svoj Život U Stripu. Počeo od pripravnika u zagušljivim kancelarijama, preko scenariste ultra-dosadnog serijala "Legion" do urednikovanja zbog koga još pod noćima ima zaostale štamparske boje, pošto je učio o SVIM aspektima stripovskog izdavaštva sem o crtanju. Odradio je najteže zamislivo šegrtovanje pod čudesnom donedavnom izdavačicom i glodurkinjom, kao zemlja teškom, upornom i nepopustljivom Dženet Kan koja mu je lično predala svoju krunu neprikosnovenosti. Poštuju ga jer je dozvolio da DC objavi "rizične" naslove poput "Propovednika" i "Transmetropolitena". Ogovaraju ga zbog staromodnosti i spremnosti na cenzuru te gašenje "problematičnih" naslova sa statusom bestseler ("Autoritet"). Kreatori i distributeri ga obožavaju pošto neprestano reprintuje enorman broj grafičkih romana i sabranih kolekcija. Tih je i ponaša se kao državnik.

GAREB SEJMUS

Poznat kao: izdavač magazina WIZARD

Istinski mladahan, Gareb se zatekao u pravo vreme na pravom mestu. Kada je započeo sa časopisom "Čarobnjak" iz podruma striparnice koju su držali njegovi roditelji, niko živi nije mogao da sanja u koji vratoloman uspeh će da se ta avantura pretvori. Zajedno sa svojim timom vrsnih novinara i urednika, Sejmus je stvorio nezaustavljivi buldožer među do tada ograničeno uticajnim tzv. "fanzinima". Išao je na najvisi zamislivi kvalitet hartije i štampe; razgranao se u podizanja TOYFARE, TOYWISHES i INQUEST. Postalo je pitanje časti među elitnim crtačima ko će da mu za svaki novi broj nacrtu atraktivnu naslovnu stranu. Ušao je u Internet i kupio slavni čikaški kongres stripa koji se od tada zove Chicago WIZARD-CON. Za samo jednu deceniju, Gareb se pretvorio u jednog od najmoćnijih pojedinaca u svetu stripa. Uticajan je, odličan govornik i pojava na televiziji i uživa u publicitetu. Odlično se drži pod presijom i mastovito se snalazi sa širenjem svog biznisa.

DŽIMI PALMIOTI

Poznat kao: nagrađivani stripovski tušer i scenarista, negdašnja desna ruka Džoa Kezade

Kada bi strip bio grad, kum Džimi bi bio njegov gradonačelnik starog kova. Nema koga ne zna a svako njega zna - i svi ga vole. Mnogi stvaraoci, izdavači i urednici su mu dužni jer nije štedljiv ni sa svojim vremenom - niti sa novcem. Zapanjujuće je kako pamti SVAKOG koga je ikad sreo, što čini da se ljudi osećaju posebnima. Njegova radna disciplina je legendarna, kao i minimalna potreba za snom. Trenutno piše scenarija za tri serije, tušira tuđe stripove i vazda visi sa stripadžijama i holivudskim producentima. Prosto, nema nit' čorbe u kojoj nije mirodija nit' dovoljno vremena za sve ideje koje ima.

TOD MekFARLIN

Poznat kao: tip iz IMIDŽ-a koji je "pukao" par miliona dolara za bejzbol-lopticu Marka Megvajera iz 70-tih; kreator "Spona"

Nastavlja sa objavljivanjem svog superherojskog horora "Spona" u mesečnim sveskama, koji je već izeksploatisan u svakom zamislivom mediju. Mnogo običnog sveta poznaje Toda kao najavljiivača svake epizode animiranog "Spona" na kanalu HBO. I dalje je popularan crtač među ljubiteljima iako već godinama niti crta niti tušira tuđe olovke; uprkos gadostima izrečenim javno na Marvelov račun, ta kompanija bi ga bez reči primila nazad kad bi mu se prohtelo da se vrati i dozvolila mu da kao scenarista i crtač radi bukvalno šta mu je volja sa bilo kojim serijalom i karakterom koji izabere. Šta god da dodirne, pretvori se u zlato ili proda u milionskim tiražima. Stekao je nezamisliv publicitet u "običnoj" štampi kada je za 2,7 miliona dolara kupio lopticu bejzbol-legendne Megvajera; kada se jednom hvalio na nekoj žurci pokazujući istu, jedan kolega i prijatelj ga je pitao po čemu se razlikuje od obične loptice; Todler je pokazao i "običnu" lopticu rekavši da se ne razlikuju ni po čemu, sem po ceni; prijatelj i kolega je uzeo loptice, pomešao ih i pitao koja je od njih obična a koja "legendarna"; odmah potom prestao je da biva MekFarlinovim prijateljem; misterija je ostala nerazjašnena. Ljubitelj bejzbola se više puta pojavio na zloglasnom radio-programu Hauerda Šterna i svojim statusom samo skrenuo pažnju na svoj glavni posao - proizvodnju najkvalitetnijih i najpopularnijih igračka-figura slavni junaka stripa, filma i rokenrola.

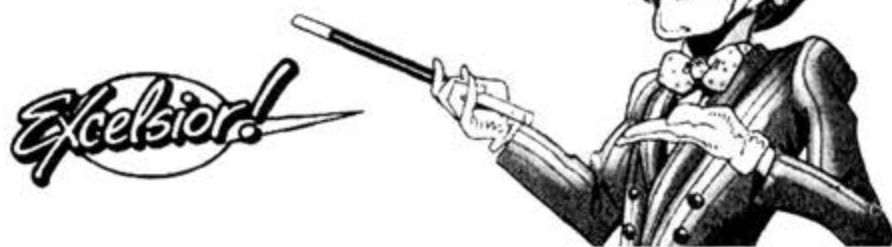
MARK ALESI

Poznat kao: izdavač i vlasnik kompanije CrossGen Comics

Uprkos svim kontra-argumentima, uspeo je da učitka kritizere i zloslutnike uspešno okupivši viđene scenariste i crtače od kojih zahteva da se presele da žive i rade na njegovom imanju/studiju u Floridi. Vratio je u strip pravi, stari dobri studio-sistem, kao u neka stara dobra vremena kada su stvaraoci radili zajedno, rame uz rame - samo BEZ prisustva uredničke kontrole! "Krosdžen" predstavlja skup vrhunskih kreatora koji prave stripove vrhunskog kvaliteta. Kreatori bez iskustva bivaju trenirani i uvedeni u posao asistirajući iskusnim kolegama, svi imaju stalno zaposlenje, akcije u firmi, plaćeno socijalno i zdravstveno osiguranje, penziona po želji, prostor za rad i kvalitetan smeštaj u luksuznim bungalovima, a nadasve - redovnu nedeljnu platu. Alesijev tim je ambiciozan, energičan, produktivan i solidno novčano nagrađen za svoja zalaganja. Pozitivne kritike mogu da se mere na tone. Vrlo brzo su krenuli sa širenjem na Internet, potpisivanje filmskih ugovora i eksploataciju svojih produkata kroz licence. "Krosdžen" je u najkraćem zamislivom roku prešao put od totalnog početnika-outsajdera do snage koja ima značajan uticaj u industriji svetskog stripa, pošto su im Sjedinjene države samo jedno od tržišta. Mreža striparnica i "običnih" knjižara voli "Krosdžen" pošto uspevaju u svemu što drugim izdavačima stripa ne polazi za rukom. Mark ima bogato iskustvo u kompjuterskoj industriji i poprilično duboke džepove zahvaljujući pametnom poslovanju dok je u njoj boravio. To iskustvo mu pomaže da svoju strip-kompaniju vodi kao "pravi biznis" što je vrlo čudno za nezavisnu firmu. Bez pardona može da bude smatran za manipulatora koji je izazvao - i pobedio - ustaljeni sistem. Dok mnoge njegove kolege vole da skrivaju pogled iza zatamjenjenih naočara, on uvek svakog netremice gleda pravo u oči. Oni koji su ga lično sreli vele da ispunjava uznemirenjem spoznaja da NIKAD nije bio "uhvaćen" da trepne!

Ako ikada bude potrebe da se popuni upražnjeni Ujka-Stankov tron, skromni ispisivač ovih redova tipuje na - Alesija. Činjenica je da je stripu uvek bilo bolje kada su ga vodili surovi biznismeni, a ne "kreativni tipovi". Ovaj poslovni čovek pokazuje da nije sposoban da pravi pogrešne korake i dokazuje koliko zapravo voli - I RAZUME - medijstripa.

Samo kad bi još bio voljan da napusti svoje čedo kako bi se stavio na čelo najvećeg konkurenta...

REVOLUCIJA

by RLE 99
(N.H.P.)

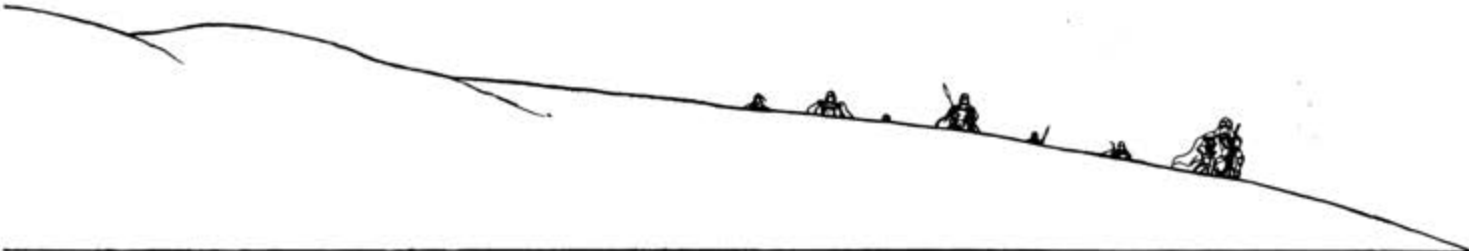

KRAJ

VUČJI SOL

AUTOR: VESVOJC VADNIR

SANOVNIK

"I'm cold. I hate being nowhere. Let's go somewhere instead"
Delirium, Brief Lives

Nakon velikog uspeha do kog je dovelo nalaženje Britanca Alan Mora kao pisca stripa Saga of the Swamp Thing, gigant američkog stripa DC (dom Superman-a i Batman-a, danas u vlasništvu kompanije Time/Warner) je na drugom lovu za talente regrutovao crtača Dejva Mekina i novinara Nila Gejmana, autora biografije o grupi Duran Duran. Zajedno rade Black Orchid, koristeći se opskurnim DC-evim karakterom. DC odlučuje da pre štampanja ovog stripa oba autora zaposli na drugim projektima kako bi skrenuo pažnju publike na grafičku novelu dva nepozata autora. McKean dolazi u situaciju da crta Arkham Asylum po scenariju danas velikog Granta Morisona (Škotlandanina koga je DC našao na istom lovu na talente) dok Gejman predlaže kompaniji da mu se dopusti da se okuša sa karakterima kao što su Phantom Stranger i Demon Etrigan što DC odbacuje. DC ipak prihvataju njegovu odluku da se okuša na novom karakteru pod imenom Sandman, kojim se predstavljalo nekoliko DC-evih ranijih heroja. Prva epizoda Sandman-a izlazi u decembru 1988. dok se strip završava u sedamdeset i petoj koja je izašla u martu 1996.

"When you say words a lot they don't mean anything. Or maybe they don't mean anything anyway, and we just think they do"
Delirium, Brief Lives

Sve epizode stripa pisao je Gejman, uključujući Special koji prepričava mit o Orfeju (engleski Orpheus), sinu Dream-a (kao i Morpheus, Prince of Stories, Oneiromancer i druga, jedno od brojnih imena koja su davana pojavi koju on predstavlja) i dve kratke vinjete objavljene na drugim mestima. Rođen 1960, Gejman je praktično odrastao sa knjigama. Stripove je ponovo otkrio sa Swamp Thing-om, učeći zanat pisanja stripova direktno od velikog Alana. Originalni tim na čelu sa crtačem Semom Kietom se vrlo brzo rasformirao što je Gaiman-u dalo šansu da dobije veću kontrolu nad stripom. Crtači, tušeri i koloristi su se menjali po zahtevima pisca tako da smo imali priliku da vidimo mnogo različitih pristupa karakterima i Sendmenovom svetu (kompanija je kasnije štampala nekoliko specijalnih izdanja u kojima mogu da se vide verzije Sandman-a i Endless-a raznih autora, kao što su Gallery of Dreams, Endless Gallery, kartice i statue sa likovima iz Sandman-a itd.). Sve naslovne strane dizajnirao je inventivni Dejv Mekin, a Tod Klajn je ispisao slova u svim epizodama (s' tim što ga je Džon Konstanca odmenio na epizodama 11 i 12 sa rada na kojima opravdano izostao zbog medenog meseca). Njegovom zaslugom je preko 30 likova dobilo svoj tip slova.

Sandman je štampan u 75 epizoda koje su uz malo dodatnog materijala skupljene u 10 kolekcija. Pedeseta epizoda "Ramadan" je ujedno i najprodavanija dok je Midsummer's Night Dream koji je crtao Čarls Ves prvi strip koji je dobio prestižnu književnu nagradu, naime 1991 World Fantasy Award for Best Short Story.

"What was it, in the end?" "What it always is. A handful of yarn; a little weaving and stitching; some embroidery perhaps. A few loose ends, but that's only to be expected..."
Sandman, Kindly Ones

Predaja srca, pričanje priča, otvaranje vrata, mesto bogova u današnjem svetu, promene, odrastanje, obavljanje dužnosti - ovo su neke od tema koje se mogu zapaziti pažljivim čitanjem Sandman-a. Same epizode nisu u potpunosti hronološki poredane ali je činjenica da je već vrlo rano odlučeno da će strip imati svoj kraj pomogla da sve priče budu ispričane i tema pravilno zaokružena.

"I wanted a tale of graceful ends. I wanted a play about a King who drowns his books, and breaks his staff, and leaves his kingdom. About a magician who becomes a man. About a man who turns his back on magic"
Dream, the Wake

Sandman priča priču o jednom od 7 beskrajnih, bičima koja su oduvek postojala i na ezoteričan način kontrolišu našu sudbinu. Gejman se koncentrira na Morpheus-a, boga snova i svih koji žive u njima. Preostalih šest su Delirium, bivša Delight, dete haosa i ludila; Despair, sapatnica u bolu i svemu što uz njega ide, takode drugi entitet koji preuzima te dužnosti; Desire, otelotvorenje želja i požude; Death, koja nas donosi i odnosi sa ovog sveta; Destiny je najstariji, hladan i monumentalan, neutralan u čitanju knjige sudbine. Konačno, Destruction je stojao iza promene i ljubavi prema životu u svim njegovim vidovima i konačno sve to napustio da bi mogao da bude sve ono što želi. 1916. Sandman biva pogrešno prizvan i ostaje zarobljen tokom dugog niza godina. Nakon što se oslobađa, Sandman pronalazi svoje simbole moći i ponovo preuzima svoje dužnosti. Svet se promenio i Sandmanov odnos prema stvarima se menja. Tako on dobija ključeve Pakla, traži brata koji je napustio svoju dužnost, ispravlja greške iz prošlosti dok obavlja standardne dužnosti, svestan da ništa više nije isto.

Prve epizode su u horror duhu Swamp Thing-a, smeštene u DC-ev univerzum i oslanjaju se na njega. Od 8. epizode Gejman nalazi pravi ton za pričanje priča o Sendmenu, razrađuje priču, uvodi nove likove, maestralno žonglirajući sve što je hteo da kaže i konačno privodi strip kraju. U Sandman-u Gejman priča beskonačno mnogo priča, čija je veza sa Sendmenom ponekad vrlo blaga ali tematski dosta

bliska. Sandman na kraju postaje pomalo anti-klimatičan i slično Morovim Watchmen-ima pred kraj nudi komplikovanu moralnu dilemu, što je samo jedna od brojnih stvari koje teraju na razmišljanje kada se čita Sandman.

"Nobody HAS to die. The only reason people die, is because everyone does it. You all just go along with it. It's rubbish, death. It's stupid. I don't want anything to do with it"
Hob, Doll's House

Nil Gejman se u pisanju Sandman-a koristio mnogim već poznatim karakterima, iz tuđeg pisanja ili svetskih mitologija, što stripu daje novu dimenziju i predstavlja još jedan od brojnih razloga zašto ga treba čitati. Death je predstavljena kao zabavna i prijatna ali i vrlo pametna, drugarica kakvu bi svako želeo da ima, maštovita i većito izgubljena. Delirium je sve što nedostaje strogom i tajanstvenom Destiny-ju. Egocentrična i neodoljiva Desire nimalo ne liči na veselog i kreativnog Destruction-a koga toliko voli melanholična i zapostavljena Despair. Ipak, samom nedokučivom i nadasve romantičnom Morpheus-u najbolju antitezu ne predstavlja niko iz porodice već Mervyn Pumpkinhead, fizikalac i čovek iz radničke klase. Odani bibliotekar Lucien, psihotični i uobraženi Cain koji iznova i iznova ubija naivnog i prostodušnog Abel-a, Hob Gadling koji odbija da umre, tragična Lyta Hall koja postaje žrtva Morpheus-ove nebrige, noćna mora Corinthian sa zubima umesto očiju, ponosni Lucifer, pomahnitali Puck, sposobna Johanna Constantine samo su neki od karaktera kojima se maestralno služio Gejman. Teško da se iko može požaliti tretmanu koji su dobili Shakespeare, Octavian Avgust i Marco Polo, samo neke od

istorijskih ličnosti čije snove je Gejman povezo sa svojom pričom.

"Value's in what people think. Not in what's real. Value's in dreams, boy"
Gypsy Woman, Fables and Reflections

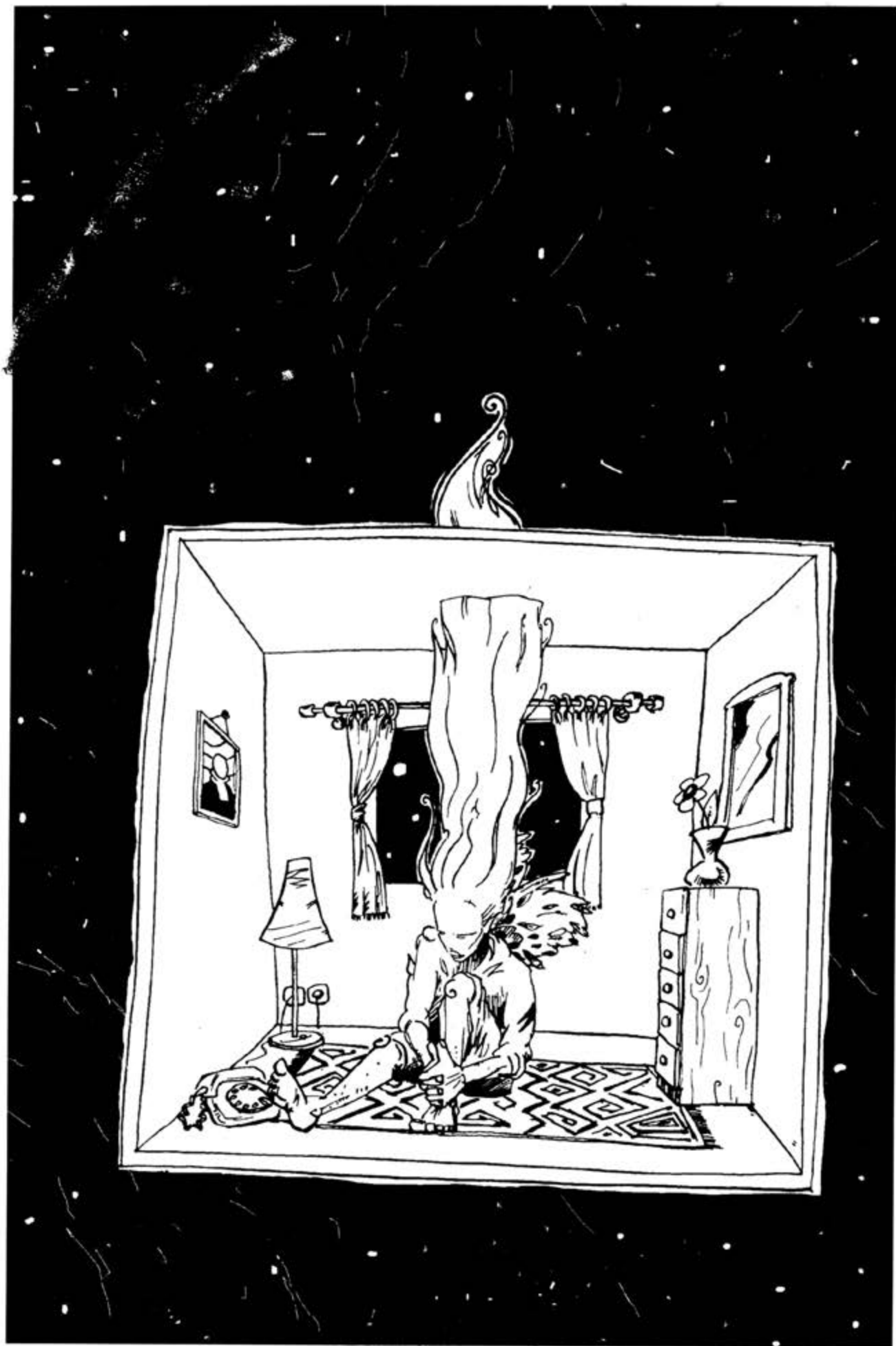
Uticaj Sandman-a na strip uopšte je manji nego što bi se moglo očekivati i pre se može govoriti o njegovom uticaju na stripove DC-evog Vertigo izdanka. Sandman je u striparnice doveo ljude koji nikada nisu čitali stripove, stvarajući kroz Death novu ikonu gothic pokreta, osvajajući daleko veći deo ženske publike nego prosečni stripovi i čak uspevajući da privuče stripovima ljude koji su ih ismevali. Gejman je pored brojnih referenci na književnost američkom stripu približio čak i stvarnost i moderne teme, pomažući njegovo sazrevanje čineći da njegovi karakteri otvoreno govore o uživanju droga, sidi, da umiru od raka, da se ne plaše da govore o svojoj seksualnosti (bila ona i biseksualna, homoseksualna ili transeksualna). Gejman je izdejstvovao da se strip završi kada je to hteo, kao i da (u ulozi konsultanta) ima udela u daljem korišćenju njegovih karaktera (zbog sličnih problema Mor je napustio DC), što je pravo čudo za američki industrijski strip koji se na početku njegovog rada na Sandman-u još uvek držao daleko od priznavanja autorskih prava i kreativne kontrole autorima. Gejman je otišao toliko daleko da je uspeo da ubedi uredništvo da se reč "fuck" sme koristiti u mainstream stripovima, čak je bio u kontaktu sa delom kompanije zaduženom za reklame da bi tačno znao koji će biti raspored strana u stripu i na taj način iskoristi i taj element stripa.

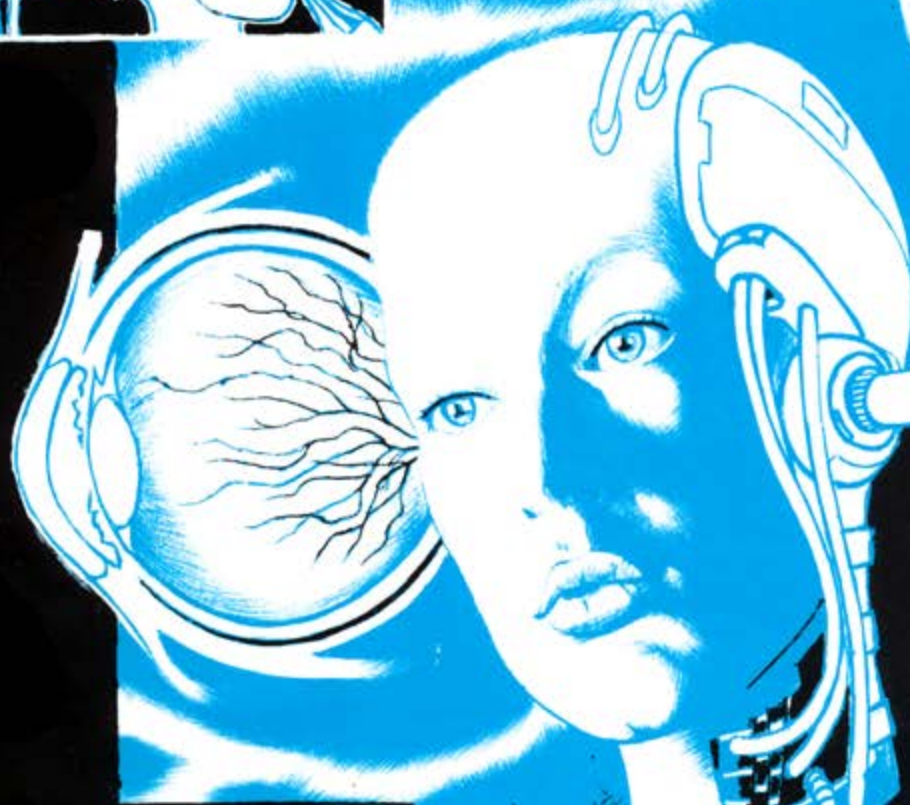
"You don't have to stay anywhere forever"
Edwin Payne, Season of Mists

Gejman je uradio dve specijalne serije o Sandman-ovoj starijoj sestri, Death, svesku Sandman Midnight Theatre-a u kojoj opisuje susret između prvog i zadnjeg karaktera koji su nosili ime Sandman u DC-evim stripovima, originalnu seriju Books of Magic u kojoj gostuju Death i Dream, dok je za desetogodišnjicu objavljivanja prve epizode napisao Dream Hunters, kratku priču praćenu ilustracijama koja prepričava jednu japansku legendu. Bio je korednik Sandman Book of Dreams, antologije kratkih priča drugih autora o Sandman-u. Gejman se posvetio karijeri književnika i van toga njegov rad na stripovima je vrlo sporadičan. U sudskim sporovima je zbog prava na karaktere Miracleman i Angela. U toku godine treba da izađu Endless Nights u kome će njegove priče o Endless-ima ilustrovati vodeći evropski crtači poput Liberatorea, Manare i Moebiusa.

"Everything changes and nothing is truly lost"
Roman Soldier, The Wake

Još u toku izlaženja Sandman-a, DC je pokrenuo Sandman Mystery Theatre, o neispričanim avanturama prvog Sandmana. DC je obećao Gejmanu da neće koristiti karaktere koje je on smislio (Dream, Death, Desire, Despair itd.). Ljudi iz DC-ija su vrlo brzo pokrenuli strip Dreaming o ostalim karakterima iz Sandman-a kao i seriju specijala Sandman Presents na kojima su se različiti autori okušavali sa karakterima iz stripa. Dreaming odavno ne izlazi a Sandman na nov način živi kroz strip Lucifer, gde se pisac Majk Keri i stalni crtači Piter Gros, Rajan Keli i Din Ormston bore sa rađenjem nečeg novog u svetu Sandman-a uz mnogo manje pompe i podrške nego što je imala originalna serija. Srećom, kvalitet je evidentan, Keri polako gradi ime u svetu američkog stripa, a DC ga je nagradio dajući mu šansu da iskoristi Death u 25. epizodi.

JEDI PLASTIKU
PIJ PLASTIKU
BUDI PLASTIKA

Coca-Cola

Coca-Cola
COKE